

**Analizy wdrażania funduszy UE
w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Pomorskiego
pod kątem realizacji zasady zrównoważonego rozwoju**

Dominik Sudoł, Robert Pipczyński, marzec 2013

Analiza zrealizowana w ramach projektu „Fundusze europejskie dla zrównoważonego rozwoju – partycypacja społeczna w programowaniu przyszłego okresu budżetowego po 2013 r.”
Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć

Spis treści

1. Definicje i główne dokumenty poddane analizie.	3
2. Wprowadzenie: Cele regionalnego programu operacyjnego i strategia ich wdrażania.	4
3. Zrównoważony rozwój w założeniach regionalnego programu operacyjnego	6
4. Zrównoważony rozwój w szczegółowym opisie priorytetów i działań regionalnego programu operacyjnego: priorytety i działania mogące wspierać ochronę przyrody i edukację ekologiczną, transport przyjazny środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywność energetyczną, odnawialne źródła energii, gospodarkę ściekową, gospodarkę odpadami.....	14
5. Kryteria wyboru projektów a zasada zrównoważonego rozwoju	21
6. Projekty kluczowe a zrównoważony rozwój.....	33
7. Alokacje środków finansowych a zrównoważony rozwój	33
8. Stan wdrażania, ocena barier i rzeczywistej dostępności wsparcia dla obszarów: ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii oraz działań wspierających zrównoważony rozwój	48
9. Podsumowanie i rekomendacje do programowania na lata 2014-202	51

1. Definicje i główne dokumenty poddane analizie.

Zrównoważony rozwój- definicja

Dla dokonania prawidłowej analizy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego 2007-2013 pod kontem realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, ważne jest zdefiniowanie samego pojęcia zrównoważonego rozwoju, które ma wielorakie znaczenie, oraz różnorodne interpretacje. Jednoznaczną definicję pojęcia możemy odnaleźć w pracy zbiorowej: *Trendy i Wyzwania Zrównoważonego Rozwoju*,¹ a dokładnie w artykule *Lilianny Jodkowskiej: Stopień Realizacji celów zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego społeczeństwa na wybranych przykładach „Koncepcja idei zrównoważonego rozwoju została sformułowana na II Sesji Zarządzającego Programu Ochrony Środowiska ONZ w 1975 roku”*.² Zakłada ona „(...) **taki przebieg nieuchronnego i pożądanego rozwoju gospodarczego, który nie naruszałby w sposób nieodwracalny środowiska życia człowieka i nie prowadziłby do degradacji biosfery, który godziłby w prawa przyrody, ekonomii i kultury.**” Kolejnym krokiem było zaproponowanie idei trwałego i zrównoważonego rozwoju sformułowane w tzw. Raporcie Brundlandt Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ w 1987 roku. Dalszymi etapami rozwijania idei zrównoważonego rozwoju były Szczyty Ziemi w Rio de Janeiro i w Johannesburgu w roku 1992 i 2002. Najważniejszym dokumentem międzynarodowym uzgodnionym na Szczycie w Rio de Janeiro, uwzględniającym problematykę zrównoważonego rozwoju, jest Agenda 21 (Action Programme – Agenda 21). Przedstawia ona sposób opracowania i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju. **Najważniejszymi celami wizji zrównoważonego rozwoju jest wprowadzenie zmian w polityce gospodarczej, w zakresie ochrony środowiska i rozwoju obecnego pokolenia, w taki sposób aby obecnie realizowane cele nie zagrażały możliwościom i szansom przyszłych pokoleń.** Chcąc osiągnąć te cele dopasowuje się m.in. politykę energetyczną, rolną oraz handlową.

Jak natomiast zdefiniowane jest pojęcie zrównoważonego rozwoju w słowniku pojęć (s. 215) RPO WP 2007-2013: „Zrównoważony Rozwój- zgodnie z definicją ONZ, jest to proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom. Wyodrębniono trzy główne wymiary zrównoważonego rozwoju. Są to: ochrona środowiska i racjonalna gospodarka zasobami, wzrost gospodarczy i sprawiedliwy podział korzyści z niego wynikających oraz rozwój społeczny.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego- definicja.

RPO WP jest jednym z instrumentów realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 (NSRO). Za przygotowanie i wdrożenie programu odpowiedzialna jest Instytucja Zarządzająca, której funkcję pełni Zarząd Województwa Pomorskiego. RPO WP został przygotowany zgodnie z art. 32 ust. 1 rozporządzenia WE nr 1083/2006 w celu wykorzystania środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach celu Konwergencja polityki spójności Unii Europejskiej. Celem strategicznym RPO WP jest poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych. Mając jasne punkty wyjścia, czyli definicję przedmiotu analizy można przejść do zasadniczej części pracy.

¹ *Trendy i Wyzwania Zrównoważonego Rozwoju*, Redaktor naukowy Barbara Kryk, Katedra Polityki Społeczno-Gospodarczej i Europejskich Studiów Regionalnych Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2011 (s. 53)

² „Pojęcie zrównoważony rozwój pochodzi z niemieckiego leśnictwa, wprowadzone zostało przez H. von Carlowitza w 1713 r. i oznaczało taki sposób gospodarowania lasem, że wycinana była tylko taka ilość drzew, która mogła w tym samym miejscu zostać odtworzona. Por. H. Witte. *Nachhaltiges Produktionsmanagement*, w: *Zarządzanie i Ekonomika Usług. Doświadczenia i kierunki zmian* (p. red.) P. Niedzielski, W. Downar, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 604, Szczecin 2011, s. 353.”

Główne dokumenty podane analizie

1. Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013 CCI 2007PL161PO015, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 **POLSKA**. Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Pomorskiego w dniu 2 października 2007 roku w związku z decyzją nr K (2007) 4209 Komisji Wspólnot Europejskich z dnia 4 września 2007 r. w sprawie przyjęcia w ramach pomocy wspólnotowej programu operacyjnego Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego objętego celem „konwergencja” dla regionu Pomorskie w Polsce, **Uchwała nr 799/68/07**. Źródło: www.dpr.pomorskie.eu

2. Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, CCI 2007PL161PO015, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, przyjęty decyzją Komisji Europejskiej nr K (2011) 8615 z dnia 28 listopada 2011 r. zmieniającą decyzję nr K(2010)6061 z dnia 3 września 2010 r. zmieniającą decyzję nr K(2007)4209 z dnia 4 września 2007 r. Źródło: www.dpr.pomorskie.eu

2. Wprowadzenie: Cele regionalnego programu operacyjnego i strategia ich wdrażania.

Synteza celów regionalnego programu operacyjnego i informacji na temat strategii ich wdrażania (na podstawie RPO z początku obecnej perspektywy finansowej – 2007, ze sprawdzeniem czy w aktualnym RPO – 2011³ - się nic w tej kwestii nie zmieniło)

Po co RPO WP został stworzony?

RPO WP został stworzony zgodnie z art. 32 ust. 1 Rozporządzenia Rady Nr 1083/20062 w celu wykorzystania środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach celu „Konwergencja” polityki spójności Europejskiej.

Cel RPO WP 2007-2013

Cel strategiczny programu z definicji zakłada wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju. Można stwierdzić, iż cel strategiczny RPO jest kalką zasady zrównoważonego rozwoju przyjętej jako definicja wyjściowa przy analizie) i został zapisany w następujący sposób: celem strategicznym RPO WP jest **poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.**

Istotne jest, iż w założeniu RPO WP 2007-2013 na realizować wizję rozwoju regionu województwa pomorskiego, zawartą w **Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego⁴**, której treść jest następująca: **Województwo pomorskie 2020 roku to znaczący partner w Regionie Bałtyckim – region czystego środowiska, wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silnej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i wolnościowych.** Cel ma zostać osiągnięty poprzez podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa pomorskiego, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich Pomorza i usprawnienie powiązań między nimi, oraz zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej

³ uwaga: może się zdarzyć, że zaktualizowane RPO w wybranym województwie było przygotowywane pod koniec roku 2011, ale zostało zaakceptowane (uchwała Zarządu Województwa) na początku roku 2012 – niemniej jednak odniesienie używane w opisie ekspertyzy „RPO 2011” dotyczy tego dokumentu

⁴ Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Pomorskiego nr 587/XXXV/05 z dnia 18 lipca 2005 roku. Od 21 marca 2013 prowadzone są prace nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego do roku 2020 www.strategia2020.pomorskie.pl

i turystycznej. O osiągnięciu celu można będzie mówić również w momencie przełamania barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.

Dla osiągnięcia celu (wykorzystania środków finansowych) ważne jest powiązanie RPO WP, z innymi programami realizowanymi na terenie województwa pomorskiego w ramach polityki spójności UE, Wspólnej Polityki Rolnej, Wspólnej Polityki Rybackiej oraz polityk i strategii krajowych. Takie założenie może pomóc we wdrażaniu zasady zrównoważonego rozwoju (Polityka Rolna i Rybacka) lub ją osłabić, np. ze względu na zbyt dużą ilość ograniczeń administracyjnych („polityka silosowa”) brak możliwości krzyżowego finansowania i łączenia środków z różnych programów w celu rozwiązania jednego problemu).

Cele szczegółowe RPO WP przedstawiają się następująco

1. Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki oraz wzrost kompetencji mieszkańców.
2. Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich i usprawnienie powiązań między nimi.
3. Poprawa atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej.
4. Przełamywanie barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.

Osie priorytetowe

RPO WP realizowany jest poprzez 10 osi⁵ priorytetowych:

1. Rozwój i innowacje w MŚP
2. Społeczeństwo wiedzy
3. Funkcje miejskie i metropolitalne
4. Regionalny system transportowy
5. Środowisko i energetyka przyjazna środowisku
6. Turystyka i dziedzictwo kulturowe
7. Ochrona zdrowia i system ratownictwa
8. Lokalna infrastruktura podstawowa
9. Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie
10. Pomoc techniczna

Sposób finansowania programu

Źródłami finansowania RPO WP są środki EFRR (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego) oraz towarzyszące im współfinansowanie krajowe.

Alokacja środków przedstawia się następująco:

- 1. Całkowita kwota 101 705 096 EUR**
- 2. EFRR - (2007- 885,1 EURO; 2011- 938 379 686 EUR**
- 3. Środki krajowe – 354 083 809 EUR**

Zgodnie ze zmienioną wersją RPO WP z 2011 roku wartość krajowych środków publicznych szacowana jest na poziomie 252 378 713 EUR, a prywatnych – 101 705 096 EUR. Całkowita kwota przeznaczona na realizację RPO WP nie uległa zmianie i wynosi **1 292 463 495 EUR**. Syntetyczną miarą powodzenia realizacji celu głównego będzie tempo procesu zmniejszania się dysproporcji pomiędzy województwem pomorskim a regionami UE-27 mierzone poziomem PKB na mieszkańca. Prognozowany wpływ realizacji RPO WP na gospodarkę regionu przedstawiono w następującym wskaźniku- liczba utworzonych miejsc pracy. W dokumencie z 2007 roku wskaźnik: liczba utworzonych miejsc pracy został określony jako 11 000 tys. , natomiast w dokumencie z 2011 roku wskaźnik został określony w liczbie 4 000 tys.

⁵ **Oś priorytetowa** - zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 – jeden z priorytetów strategii zawarty w programie operacyjnym, obejmujący grupę powiązanych ze sobą operacji posiadających określone mierzalne cele, <http://www.mcp.malopolska.pl>

Podsumowując

(+)	(-)
Cel główny i cele szczegółowe programu są tożsame z zasadą zrównoważonego rozwoju.	Przyjęcie tylko jednego wskaźnika- liczba utworzonych miejsc pracy jako prognoza wpływu RPO WP na rozwój regionu, głównie jednak definiowany w tym miejscu RPO WP jako rozwój gospodarczy.
Cele są spójne ze strategią rozwoju województwa pomorskiego.	
Wskazanie, iż rozwój województwa ma być oparte na innowacyjności, wiedzy i aktywności mieszkańców.	
Wskazanie w celu poszanowania zasobów przyrodniczych.	
Zwiększenie szacunkowej wartości środków z kwoty 885,1 mln euro w 2007 roku do kwoty 938,4 mln euro w 2011 roku	

Rekomendacja: umożliwienie łączenia środków finansowych z różnych (funduszy rozwojowych) i programów operacyjnych w celu rozwiązania problemów zdefiniowanych jako problemy w obszarze zrównoważonego rozwoju (podejście horyzontalne- crossowe). Należy procentowo poszerzyć zasadę cross-financingu. Obowiązujący w RPO WP 2007-2013 instrument elastyczności wynosi 10%.

3. Zrównoważony rozwój w założeniach regionalnego programu operacyjnego

Z opisu diagnozy można wnioskować, iż województwo pomorskie jest obszarem rozwijającym się dynamicznie- gospodarczo, społecznie, intelektualnie, innowacyjnie. Przy przyjętej koncepcji rozwojowej- „rozwój konkurencyjny” uwzględniane są zasoby przyrodnicze i potrzeba ich ochrony, głównie poprzez inwestowanie w działania służące ochronie środowiska (m.in. gospodarka odpadami, transport zbiorowy w tym kolejowy, odnawialne źródła energii). Zasoby przyrodnicze są traktowane jako walor rozwojowy i mocna strona (analiza SWOT) zwłaszcza w rozwoju turystycznym. Podkreślony jest w dokumencie fakt, iż na realizację celów związanych ze wspieraniem gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej przeznaczono ponad 47,0% całkowitego budżetu Programu.

Pojęcie zrównoważonego rozwoju zostało w RPO WP 2007-2013 zdefiniowane. Opis znajduje się w słowniku pojęć (s.215 RPO WP 2007-2013): „Zrównoważony Rozwój- zgodnie z definicją ONZ, jest to proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom. Wyodrębniono trzy główne wymiary zrównoważonego rozwoju. Są to: ochrona środowiska i racjonalna gospodarka zasobami, wzrost gospodarczy i sprawiedliwy podział korzyści z niego wynikających oraz rozwój społeczny. Wskaźniki poszczególnych wymiarów ZR znajduje się w opisie konkretnych osi priorytetowych. Szczegółowa analiza warstwy deklaratywnej RPO WP 2007-2014, w której staraliśmy się odszukać przesłanki mogących świadczyć o tym, iż zrównoważony rozwój istnieje w założeniach programu. Analiza stanowi szersze ujęcie niż zaproponowane przez zleceniodawcę. W tym punkcie wzięliśmy również pod uwagę zagadnienia ze sfery społecznej, edukacyjnej, które wg nas oddziałują bezpośrednio i pośrednio na zagadnienia środowiskowe.

Różnica pomiędzy dokumentami RPO WP 2007/2011

Zwiększono (MRR w lutym 2011 r dodatkowe środków Krajowa Rezerwa Wykonania/ Środki z Dostosowania Technicznego) kwotę przeznaczoną na realizację RPO WP o 53 313 924 EUR (w tym 45 294 900 EUR z KRW i 8 019 024 z DT.

Dodatkowe środki mają się przyczynić do osiągnięcia trzech priorytetów strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020, w tym: rozwoju zrównoważonego: wspierania gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.

Pomorskie zrównoważone terytorium.

Z opisu sytuacji społeczno gospodarczej wynika, iż mieszkańcy regionu zajmują 2 miejsce w kraju pod względem wykształcenia wyższego, dyplomy ukończenia studiów wyższych posiada ok. 11% miesz. Pomorzan wyróżnia wysoka aktywność społeczna (wola zmian i brania spraw we własne ręce). Na obszarze województwa działa 4 tys. organizacji społecznych, które są dobrym partnerem do współpracy przy wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju (zarówno dla samorządu jak również biznesu).

Ważnym zasobem województwa wskazanym w RPOWP 2007-2014 są obszary leśne (diagnoza) w analizie SWOT jednak nie ujęto tego zasobu jako atutu. Województwo charakteryzuje się jedną z najwyższych w kraju lesistością (lasy stanowią ok. 37% ogólnej powierzchni regionu). Jako walor i wartość regionu wskazuje się 450 jezior o powierzchni większej niż 1 ha, oraz obszary chronione (parki krajobrazowe, parki narodowe) stanowiące ok. 1/3 powierzchni województwa. Innym wskazanym zasobem jest ciek rzeki Wisły oraz bezpośredni dostęp województwa do Morza Bałtyckiego. W analizie SWOT, w części potencjał rozwojowy województwa jako atuty, które można wykorzystać przy realizacji RPO WP 2007-2013 wskazane są: „duże zróżnicowanie i bogactwo środowiska przyrodniczego oraz kulturowego”. Zapis jest bardzo ogólny. Gospodarka województwa pomorskiego może stanowić ciekawy obszar do poszukiwań i realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. Zwłaszcza gałęzie związane z eksploatacją zasobów naturalnych (ryby) oraz morzem jako naturalnym zbiornikiem wodnym: budownictwo okrętowe i remonty statków, przeładunki, żegluga, rybołówstwo i przetwórstwo ryb, turystyka morska i nadmorska. W dokumencie RPO WP 2002-2013 ten charakterystyczny rys gospodarki województwa został wskazany. W diagnozie mówi się też o zjawisku, a właściwie potencjale agroekologicznym struktury agrarnej. Nie określono znaczenia tego pojęcia, wskazano natomiast obszary o największym potencjale agroekologicznym mianowicie- Żuławy Wiślane i Dolina Dolnej Wisły, obszary na północy województwa (Równina Słupska, Wysoczyzna Damnicka, Wysoczyzna Żarnowiecka) oraz na południu (Pojezierze Krajeńskie).

Dla rozwoju województwa istotne są dwie specjalne strefy ekonomiczne: Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna (PSSE) i Słupska Specjalna Strefa Ekonomiczna (SSSE). PSSE należy do najbardziej zapełnionych stref w kraju – stopień jej zagospodarowania wynosi ponad 70%, zaś stopień zagospodarowania Słupskiej SSE wynosi ponad 30%. Istnienie stref może pozytywnie wpływać na rozwój przedsiębiorczości związanej np. z odnawialnymi źródłami energii. (przypis autorów, brak potwierdzenia takiego związku w opisie RPO WP, w praktyce można znaleźć taką zależność).

Województwo pomorskie charakteryzują tzw. dwie prędkości rozwojowe czyli różne dynamiki procesów rozwoju. Różnice występują pomiędzy aglomeracją trójmiejską a pozostałym obszarem województwa, zwłaszcza obszarami wiejskimi. Taka sytuacja ma wpływ na poziom zaangażowania mieszkańców w zagadnienia zrównoważonego rozwoju, jak również potrzeby i problemy pro środowiskowe (np. tereny miejskie- problemy hałasu i przekroczenia emisji pyłów, tereny wiejskie- problemy z kanalizacją i gospodarką odpadami, degradacja cennych przyrodniczo terenów).

Oferta szkół i instytucji szkoleniowych świadczących usługi edukacyjne stale się rozszerza, wychodząc naprzeciw pojawiającym się potrzebom. Intensywnie rozwija się rynek usług edukacyjnych dla osób dorosłych, oraz oferta edukacji nieformalnej w tym np. edukacji ekologicznej (Uniwersytet Gdańsku, WFOŚIGW, inicjatywy organizacji pozarządowych, ośrodki badawcze- HEL, przyp. autor. Z RPO WP to nie wynika). Podkreślony jest natomiast fakt, iż istotne dla województwa pomorskiego w budowaniu innowacyjności i konkurencyjności regionu jest zapewnienie lepszego dostępu do edukacji o wysokiej jakości. W dokumencie opisano dość szczegółowo sytuację na rynku pracy oraz wiążące się z tą sytuacją zagadnienia- np. ubóstwa. Nie ma opisu powiązań pomiędzy zjawiskiem ubóstwa, a wykorzystaniem zasobów przyrodniczych do zmiany sytuacji życiowej (tworzenie miejsc pracy przyjaznych przyrodzie, wykorzystujących zasoby przyrodnicze- zielone miejsca pracy), czy np. powiązań pomiędzy ubóstwem na terenach wiejskich, a zanieczyszczeniami i degradacją miejsc cennych przyrodniczo (nielegalny pozysk drewna, spalanie odpadów w paleniskach domowych, niszczenie siedlisk fauny i flory, kłusownictwo). Od 2004 roku utrzymuje

się tendencja spadkowa liczby bezrobotnych⁶. Następuje również stopniowy wzrost liczby pracujących. Wskazano, iż z wysokim bezrobociem wiąże się ubóstwo i wykluczenie społeczne. Województwo cechuje wyższy od średniej krajowej odsetek ludności objętej pomocą społeczną. Stopa ubóstwa w Pomorskiem była najwyższa w 2002 roku (16,9% gospodarstw), obecnie maleje (12,6%). Występujące w regionie różnice w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego między miastem a wsią znajdują swoje odzwierciedlenie w zasięgu ubóstwa. W 2005 roku pomocą ze środków finansowych gmin, powiatów i wojewody objęto ponad 160 tys. osób. Wymusza to zmianę stylu życia, pogłębiając patologiczne zachowania i wpływając na rozmiar zjawiska przestępczości w regionie. Ma to również odzwierciedlenie w podejściu mieszkańców do zagadnień przyrodniczych, proekologicznych- nie przejawiają zainteresowania tymi zagadnieniami lub mają nastawienie negatywne (przyj. autor). Nie wskazano w RPO WP 2007 – 2013 na takie powiązanie.

Stan zdrowia społeczeństwa województwa pomorskiego jest gorszy od przeciętnego w kraju. Prawie 14% społeczeństwa regionu to osoby niepełnosprawne. Od szeregu lat jednostką chorobową najczęściej występującą wśród mieszkańców regionu są choroby układu sercowo - naczyniowego. Stanowią one ok. 45% przyczyn wszystkich zgonów i charakteryzują się jedną z najwyższych dynamik wzrostu w skali kraju. Poważny problem zdrowotny i społeczny w województwie pomorskim stanowią także choroby nowotworowe. Od 2001 roku w regionie odnotowuje się tendencje wzrostowe zachorowalności na nowotwory, w tym na nowotwory złośliwe. Zgony z powodu chorób nowotworowych stanowią ok. 29% wszystkich zgonów w województwie (w Polsce – 24,3%, natomiast w krajach UE–27/25 ok.18 %).

Na uwagę zasługuje komentarz dotyczący powiązania wysokiej zachorowalności mieszkańców Pomorza, a atrakcyjnością regionu dla potencjalnych inwestorów. Fakt ten wyraźnie wskazuje na „produktywne” planowanie rozwoju regionu Pomorza. Można wysuwać wnioski, iż komfort zdrowego i bezpiecznego życia w czystym przyrodniczym środowisku pojedynczego mieszkańca stanowi drugorzędą wartość. W tym miejscu (diagnoza) są również komentarze nt. ścieżek interwencji RPO WP 2007-2013, dzięki którym mogłaby się ta sytuacja zmienić. „Wysoka zachorowalność, a także umieralność mieszkańców na choroby cywilizacyjne, może być czynnikiem obniżającym atrakcyjność regionu dla potencjalnych inwestorów, dla których czynnik ludzki jest ważnym kryterium decydującym o lokalizacji działalności produkcyjnej czy usługowej. Stan zdrowia mieszkańców regionu znajduje też swoje odzwierciedlenie w nienajlepszych wskaźnikach zatrudnienia i wskaźnikach aktywności ekonomicznej ludności w województwie pomorskim.” Podniesienie zdrowotności mieszkańców wiąże się przede wszystkim z koniecznością poprawy dostępu do specjalistycznych usług medycznych oraz do badań profilaktyczno-diagnostycznych, zwłaszcza dla mieszkańców małych miast i obszarów wiejskich.

Zwrócono uwagę na potrzeby rozwoju żeglugi śródlądowej oraz sieci kolejowej. Potrzebę wskazano ze względu na potrzeby modernizacyjne same w sobie, a nie np. ze względu na potrzebę zmniejszenia emisji zanieczyszczeń (towarowy transport drogowy), czy poprawę jakości życia mieszkańców miast poprzez przekierowanie części ciężkiego transportu towarowego na sieć trakcyjną kolejową. Wskazuje się na znaczenie potrzebę rozwoju żeglugi śródlądowej z uwagi na jej potencjalne znaczenie turystyczne. Opisane zostaje również znaczenie przeładunkowe portów morskich, w obszarze morza Bałtyckiego, których w województwie pomorskim jest 12, oraz na potrzeby powiązań portów z siecią drogową.

W dokumencie stosunkowo szczegółowo opisana została infrastruktura ochrony środowiska. Jakość powietrza na przeważającej części obszaru województwa utrzymuje się poniżej dopuszczalnych norm. W 4 strefach są przekroczenia dopuszczalnych poziomów substancji w powietrzu ze względu na pył zawieszony- aglomeracja trójmiejska, powiatach- kościerskim, tczewskim i wejherowskim. Obszary te zakwalifikowane zostały jako strefy wymagające opracowania

⁶ Liczba bezrobotnych według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r. wynosiła 159900 osób i była niższa o 19 758 osób (o 11,0%) od stanu na koniec 2004 r., oraz o 31625 (o 16,5%) od stanu w końcu 2003 roku. Spadek liczby bezrobotnych w 2005 r. w pomorskim był największym spadkiem liczby bezrobotnych w Polsce. Luty 2013: Stopa bezrobocia w województwie pomorskim: **14.6%**, liczba bezrobotnych w województwie pomorskim: **12 6885 osób**, stopa bezrobocia w Polsce: **14.4%**, liczba bezrobotnych w Polsce: **233 6686 osób** www.wup.gdansk.pl

naprawczych programów ochrony powietrza. Głównym źródłem pyłu PM 10 jest ruch drogowy oraz spalanie węgla (w tym tzw. niska emisja). Zauważono również problem wzrostu hałasu komunikacyjnego przy głównych trasach transportowych.

Wskazuje się na poprawę stanu sanitarnego morskich wód przybrzeżnych, co umożliwi ich wykorzystanie dla potrzeb turystyki i rekreacji. Część powierzchniowych wód śródlądowych wraz z Zalewem Wiślanym ma niezadowalający stan czystości pod względem sanitarnym i fizykochemicznym (związki biogenne). Główną przyczyną zbyt wysokiego zanieczyszczenia rzek jest odprowadzanie niedostatecznie oczyszczonych ścieków wytworzonych przez przemysł, gospodarkę komunalną, zanieczyszczenia z gospodarstw wiejskich, a także spływy powierzchniowe mimo faktu, iż ponad 3/4 mieszkańców województwa pomorskiego jest obsługiwane przez oczyszczalnie ścieków, a wszystkie miasta województwa są skanalizowane oraz wyposażone w oczyszczalnie ścieków, deficyty kanalizacyjne nadal występują na terenach wiejskich. Korzystanie z kanalizacji- 92% (mieszkańcy miast) oraz 33% (mieszkańcy wsi).

Wzrostowi konsumpcji wody z wodociągów grupowych nie zawsze towarzyszy adekwatny rozwój systemów kanalizacyjnych, zakończonych odpowiednio sprawnymi oczyszczalniami ścieków. O ile odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej wynosi w miastach 97,2% (w Polsce 94,4%), to wskaźnik ten na obszarach wiejskich wynosi około 80%, a w gospodarstwach rolnych tylko ok. 70%. Zauważono, iż dysproporcje w wyposażeniu obszarów wiejskich w podstawową infrastrukturę ochrony środowiska obniżają atrakcyjność gospodarczą i osiedleńczą tych obszarów oraz niekorzystnie wpływają na stan środowiska. Około 80% zużywanej wody pobierane jest z ujęć podziemnych. Dobrą jakość, wymagającą najczęściej prostego uzdatniania lub rzadziej-dokładniejszych procesów uzdatniania, posiada ponad 2/3 badanych zasobów wód podziemnych. Reszta, najczęściej na obszarze Żuław, w dolinie Wisły i miejscami w strefie nadmorskiej wymaga przed wprowadzeniem do sieci wodociągowej złożonego uzdatniania.

Gospodarka odpadami komunalnymi w województwie pomorskim polega głównie na ich unieszkodliwianiu poprzez składowanie, często w miejscach niedostosowanych do obowiązujących przepisów. Stanowi to silne zagrożenie dla zrównoważonego rozwoju. Wskazano na potrzebę dofinansowania składowisk odpadów, w celu dostosowania do obowiązujących wymagań prawnych. Wskazano, że selektywne zbieranie odpadów komunalnych, nie przynosi efektów. W roku 2005 odpady wyselekcjonowane stanowiły zaledwie ok. 2,9% ogólnej masy odpadów komunalnych. Niski jest udział odpadów poddawanych recyklingowi- w 2005 roku na obszarze województwa pomorskiego recyklingowi poddanych zostało ok. 3,3% odpadów komunalnych (oraz ok. 9% odpadów innych niż komunalne). Bardzo niski (ok. 0,1%) jest udział odpadów komunalnych podlegających kompostowaniu. Pomimo istnienia na terenie województwa pomorskiego sieci składowisk odpadów komunalnych oraz dynamicznie rozwijających się podmiotów gospodarczych zajmujących się ich zbiórką, w dalszym ciągu obserwuje się zjawisko dzikich wysypisk. Ponadto istnieje problem unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych- medycznych. Rozwiązania wymaga również problem zagospodarowania osadów ściekowych (efekt uboczny działalności oczyszczalni), narastający w miarę wzrostu ilości i przepustowości oczyszczalni ścieków oraz efektywności procesów oczyszczenia. Zagrożenia powodziowe występuje na północno-wschodniej części województwa pomorskiego wraz z Półwyspem Helskim. Doliny rzek przymorza narażone są na duże niebezpieczeństwo powodzi (opis na poziomie ogólnym, przy. autor). Podejmowane prace na rzecz modernizacji infrastruktury ochrony przed powodzią nie poprawiły w znaczący sposób bezpieczeństwa w tym zakresie. Rekomenduje się przeprowadzenie gruntownych modernizacji większość urządzeń ochrony przeciwpowodziowej.

Wskazano na problem pogłębiania się zjawiska suszy w pasie środkowym województwa. Poziom retencjonowania wód rośnie w wolnym tempie. Mała zdolność retencyjna gleb znacznej części obszaru województwa i zadawniony proces opadania jezior powodują spadek lustra wód gruntowych poniżej dopuszczalnego poziomu. Jako zahamowanie tego zjawiska wskazuje się budowę obiektów małej retencji. Uwagę poświęcono infrastrukturze energetycznej i energetyce odnawialnej. Region Pomorza zajmuje 3 miejsce w kraju pod względem jednostkowego zużycia energii. W gospodarce elektroenergetycznej główny problem, zwłaszcza na terenach wiejskich, stanowi niezadowalający stan rozdzielczych sieci średniego i niskiego napięcia oraz wysoka awaryjność linii kablowych. Stan zaopatrzenia województwa w energię ciepłą pod względem funkcjonalnym uznano

za zadowolający. Wskazuje się, że w województwie nastąpiło znaczne zmniejszenie zapotrzebowania na ciepło, wynikające m.in. z prowadzonych przedsięwzięć termomodernizacyjnych istniejących obiektów. Wskazano potrzebę w zakresie kontynuowania działań termo modernizacyjnych. Odsetek mieszkańców korzystających z centralnego ogrzewania jest wysoki – ponad 81%. Znaczący jest też odsetek mieszkańców korzystających z ogrzewania sieciowego – ponad 45% (w miastach prawie 60%). Istotnym mankamentem systemu zaopatrzenia w ciepło jest bardzo wysoki udział węgla i niska efektywność procesu wytwarzania energii cieplnej. Ciągłe też wysoki jest odsetek mieszkańców korzystających z ogrzewania piecowego. Zauważa się problemem w energetyce cieplnej jest znaczny stopień zużycia istniejących źródeł ciepła i systemów przesyłowych. Do produkcji energii cieplnej wykorzystywane są także gaz ziemny i biomasa. Wobec wysokich zasobów i możliwości, jakie posiada region, rozwój gospodarki energetycznej powinien być oparty w maksymalnie możliwym stopniu na odnawialnych źródłach energii, zapewniając minimalizację kosztów i niekorzystnych skutków środowiskowych związanych z wytwarzaniem energii. W województwie pomorskim wykorzystywano dotychczas przede wszystkim energię rzek i biomasy. Łączna produkcja energii z odnawialnych źródeł stanowi ok. 5 % ogółu energii wyprodukowanej na terenie województwa. Zwraca to uwagę na konieczność promowania tych źródeł. Potrzebna jest również modernizacja i rozbudowa sieci energetycznej służącej do odbioru wyprodukowanej energii. Największe nadzieje na wykorzystanie jako odnawialnego źródła energii wiązane są z biomasą. Ocenia się, że z istniejących i potencjalnych zasobów biomasy można pokryć ok. 19% zapotrzebowania województwa na ciepło. Z uwagi na korzystne położenie (wybrzeże Bałtyku) w regionie obserwuje się wzrost zainteresowania inwestorów energetyką wiatrową. Dotychczas na terenie województwa powstało 8 elektrowni wiatrowych, lecz ich udział w bilansie energetycznym województwa jest znikomy. W województwie wysoki jest także potencjał energii wody. Nie jest on jednak dostatecznie wykorzystywany zarówno ze względów ekonomicznych, jak i ekologicznych. Ponadto możliwe jest również wykorzystanie energii słońca (pomorskie należy do najbardziej nasłonecznionych regionów w Polsce) oraz energii geotermalnej. Dywersyfikacja produkcji energii, a także produkcja energii w oparciu o źródła odnawialne pozwoli na osiągnięcie wyższego poziomu bezpieczeństwa energetycznego regionu oraz uniknięcie negatywnych skutków prognozowanych wzrostów cen ropy naftowej po roku 2010. (Nie porusza się w tej części zagadnień związanych z energią atomową, gazem łupkowym, elektrownią węglową i spalarnią odpadów przyp. autor).

Wskazuje się, iż turystyka stanowi ważny sektor gospodarki regionalnej, istotny m.in. z punktu widzenia kreowania miejsc pracy. W województwie są warunki dla rozwoju wszystkich form turystyki (w tym turystyki aktywnej, agroturystyki, turystyki morskiej i turystyki uzdrowiskowej). (Nie mówi się o ekoturystyce- turystyce przyjaznej przyrodzie- nap. birdwatching, fotografia przyrodnicza, czy bioturystyce- wypoczynek w gospodarstwach ekologicznych przyp. autor). Zagospodarowanie i ruch turystyczny koncentrują się w strefie nadmorskiej, na Pojezierzu Kaszubskim i w Trójmieście. Ruch turystyczny w województwie pomorskim ma wyraźnie sezonowy charakter (sezon letni). Pod względem przyjazdów turystów krajowych i zagranicznych Pomorskie należy do czołówki w kraju. W 2005 roku województwo przyjęło 3,2 mln turystów polskich i 0,9 mln turystów zagranicznych.

Pomorskie ma jedną z największych baz noclegowych zbiorowego zakwaterowania w Polsce. W 2005 roku województwo zajmowało trzecie miejsce pod względem liczby obiektów i drugie pod względem liczby miejsc noclegowych. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych kształtował się powyżej średniej krajowej, (możliwość wdrażania zielonych standardów w branży hotelarskiej, turystycznej przy. autor). Brakuje infrastruktury turystycznej w postaci m.in. parkingów, ścieżek rowerowych, oznakowanych szlaków. Słaba jest również dostępność komunikacyjna niektórych miejsc atrakcyjnych turystycznie, w tym obszarów cennych przyrodniczo. Jednocześnie niska świadomość społeczna oraz silna presja inwestorska, nakierowana na swobodny rozwój infrastruktury turystycznej, powoduje dewastację krajobrazu i zanik tradycyjnych wzorców stanowiących o różnorodności i atrakcyjności regionu. Podkreślony zostaje fakt, iż atrakcyjność turystyczna województwa pomorskiego jest postrzegana m.in. przez pryzmat unikatowych walorów naturalnych- kompleksy leśne, morze, jeziora, szlaki wodne oraz czyste środowisko. Istotnym elementem atrakcyjności turystycznej regionu jest także bogate dziedzictwo kulturowe, którego odzwierciedleniem są zabytki i obiekty kulturalne. Bogactwo to nie jest jak dotąd zasobem w pełni wykorzystywanym, zwłaszcza

pod kątem turystyki. Jednym z głównych ograniczeń wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla współczesnych potrzeb jest ich zły stan techniczny, pomniejszający ich historyczne i kulturowe walory. Degradacja obiektów dziedzictwa kulturowego powoduje skutki gospodarcze, które najsilniej odczuwa turystyka, gdyż obiekty kultury stanowią w dużej mierze o atrakcyjności całego regionu. Wykorzystanie wielu obiektów dziedzictwa kulturowego regionu dla potrzeb turystycznych wymaga odpowiedniego przystosowania i promocji. Czynnikiem ograniczającym dalszy wzrost liczby turystów w regionie i zwiększenie dochodów z działalności turystycznej jest nie dość szybki proces różnicowania oferty turystycznej umożliwiającej wydłużenie sezonu, względnie niski standard usług turystycznych, niska jakość usług transportu publicznego i stan infrastruktury drogowo-kolejowej, a także stosunkowo wysokie ceny usług turystycznych. Z powodu niedostatecznej promocji różnych form turystyki i produktów turystycznych, turystyka w województwie pomorskim nie jest wystarczająco wykorzystywana jako dziedzina gospodarki. Odczuwalny jest również brak spójnego systemu informacji turystycznej, którego podstawy zaczęły się jednak tworzyć. Rozwój turystyki w regionie powinien opierać się na stworzeniu zintegrowanej oferty turystycznej, atrakcyjnej w skali krajowej i międzynarodowej. Stworzenie (w oparciu o dziedzictwo kulturowe i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju) atrakcyjnych produktów turystycznych i ich skuteczna promocja na rynku krajowym i międzynarodowym to szansa aktywizacji wielu obszarów województwa.

Warto zaznaczyć, iż jedną z podstaw kreowania trwałej pozycji konkurencyjnej regionu jest działalność badawczo-rozwojowa. B+R może mieć duże znaczenie dla rozwoju wiedzy jako czynnika zmiany i rozwoju zrównoważonego (biznes odpowiedzialny społecznie, biznes oparty na wiedzy). Bariery dla małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie wprowadzania rozwiązań innowacyjnych (może proekologicznych) jest również wysoki koszt opracowania i wdrożenia rozwiązań innowacyjnych. Podkreślony jest fakt, iż 2005 roku Samorząd Województwa Pomorskiego rozpoczął realizację Regionalnej Strategii Innowacji dla Województwa Pomorskiego, której celem jest zbudowanie efektywnego systemu rozwoju innowacyjności, umożliwiającego skuteczne i sprawne tworzenie i wdrażanie nowych rozwiązań produktowych, technologicznych i organizacyjnych, podnoszących konkurencyjność przedsiębiorstw i możliwości rozwojowe regionu.

W latach 1999-2006, województwo pomorskie zdobywało różnorodne doświadczenia w absorpcji środków finansowych krajowych i zagranicznych m.in. realizowany był program: GRYF – Wojewódzki Program Wspierający Rozwój Gospodarczy i Tworzenie Miejsc Pracy w Oparciu o Wykorzystanie Tradycji i Zasobów Przyrodniczych Regionu. Zrealizowane w tym okresie inwestycje infrastrukturalne wpłynęły na poprawę jakości środowiska naturalnego, szczególnie w pasie nadmorskim (nie wskazano jakie). W trakcie prac nad RPO WP zastosowano działania, które pozwoliły na podniesienie jakości Programu- konsultacje społeczne i OOS.

Konsultacje społeczne Projektu RPO WP trwały 10 tygodni: od 5 maja do 14 lipca 2006 roku. Do uczestnictwa zaproszone zostały wszystkie zainteresowane osoby i instytucje, w szczególności przedstawiciele samorządu terytorialnego, partnerów społecznych i gospodarczych, administracji rządowej, organizacji pozarządowych i środowisk akademickich. Od czasu utworzenia województwa było to pierwszy proces konsultacyjny na tak dużą skalę. Było to niezbędne, ponieważ uważa się RPO WP za największy w historii województwa kompleksowy, skoordynowany, wieloletni i stabilny finansowo program przedsięwzięć rozwojowych. Celem konsultacji było uzyskanie możliwie najszerszego spektrum opinii i propozycji środowisk regionalnych i lokalnych na temat zapisów zawartych w projekcie RPO WP. Istotne w nich było dążenie do wypracowania konsensusu co do zakresu RPO WP, w tym jak najlepsze dopasowanie zapisów programu do faktycznych potrzeb rozwojowych województwa. Łącznie we wszystkich 39 spotkaniach w ramach konsultacji społecznych udział wzięło ponad 1 900 osób. Z możliwości pisemnego wypowiedzenia się na temat Projektu RPO WP skorzystało 78 osób i instytucji, 37 wypowiedzi zanotowano na portalu internetowym www.forumpomorze.pl. Zgłoszona została również petycja 1490 osób dotycząca uwzględnienia termomodernizacji spółdzielczych budynków mieszkaniowych w ramach RPO WP. Załącznik nr II, RPO WP zawiera szczegółowy opis przeprowadzenia konsultacji społecznych

Przeprowadzono ocenę oddziaływania na środowisko Projektu RPO WP zgodnie z procedurą określoną w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska oraz Dyrektywie 2001/42/WE w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko, a także Dyrektywie 2003/4/WE w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska. Zarząd Województwa Pomorskiego powierzył realizację prac związanych z postępowaniem w sprawie oceny oddziaływania na środowisko Wojewódzkiemu Biuru Planowania Przestrzennego w Słupsku. Procedura postępowania z udziałem społeczeństwa w ocenie oddziaływania na środowisko rozpoczęła się w dniu 7 listopada 2005 roku, a zakończyła się 4 sierpnia 2006 roku. Przebiegała ona równoległe z procesem konsultacji społecznych Projektu RPO WP. Jako cel oceny oddziaływania na środowisko Projektu RPO WP była identyfikacja środowiskowych skutków realizacji postanowień RPO WP, a więc ustalenie czy przyjęte w dokumencie zapisy gwarantują bezpieczeństwo środowiska przyrodniczego oraz sprzyjającego ochronie i zrównoważonemu rozwojowi.

Najważniejsze kierunki zmian RPO WP wynikające z rekomendacji przedstawionych w ocenie:

- a) W części diagnostycznej RPO WP skorygowano informacje dotyczące m.in. przyrodniczych obszarów chronionych, zagospodarowania osadów ściekowych, a także infrastruktury środowiskowej.
- b) W celu strategicznym RPO WP jednoznacznie nawiązano do zasady zrównoważonego rozwoju.
- c) Postulat trwałej poprawy poziomu życia mieszkańców uwzględniono jako jedną z głównych zasad realizacji RPO WP.
- d) Bezpośrednie wsparcie dla MŚP ukierunkowano m.in. na inwestycje sprzyjające oszczędności surowców i energii oraz ograniczaniu ilości substancji szkodliwych odprowadzanych do środowiska.
- e) W zakresie przedsięwzięć innowacyjnych w MŚP podkreślono, że wdrażane rozwiązania powinny przyczyniać się do ograniczenia eksploatacji nieodnawialnych zasobów środowiska oraz winny bezwzględnie spełniać kryterium bezpieczeństwa środowiskowego.
- f) Uwzględniono tereny powojkowe w zakresie przedsięwzięć rewitalizacyjnych.
- g) W zakresie inwestycji drogowych (o randze regionalnej) uwzględniono możliwość realizacji bezpiecznych przejść dla zwierząt jako elementu infrastruktury towarzyszącej.
- h) Wprowadzono zapisy, zgodnie z którymi inwestycje dotyczące regulacji i utrzymania cieków wodnych powinny uwzględniać potrzeby ochrony przyrody, w tym różnorodności biologicznej, co wiąże się m.in. z koniecznością zachowania lub przywrócenia drożności biologicznej rzek.

W zakresie infrastruktury energetycznej podkreślono preferencje dla projektów przyczyniających się do redukcji ilości zanieczyszczeń atmosferycznych w strefach, dla których określono tzw. programy ochrony powietrza.

- j) W uzasadnionych przypadkach umożliwiono poszerzenie zakresu tematycznego realizowanych projektów o zagadnienia związane z promocją informacji o środowisku oraz edukacją ekologiczną.
- k) W projektach z zakresu lokalnej infrastruktury podstawowej umożliwiono likwidację mogilników.
- l) Uwzględniono propozycje modyfikacji niektórych wskaźników monitorowania RPO WP.

Opisano zgodność Celów Programu ze Strategicznymi Wytocznymi Wspólnoty, również opisano cele w obszarach zrównoważonego rozwoju.

Określono zasady realizacji programu przyjmując zasadnicze założenie, że RPO WP– ze względu na swoją skalę oraz zakres interwencji– nie jest narzędziem rozwiązania wszystkich problemów województwa pomorskiego, określono zasady jego przygotowania i realizacji. Są one oparte zarówno o wymogi wspólnotowe, jak i o specyficzne wymogi regionalne.

Jako jedna z zasad będzie realizacji programu będzie zasada równoważonego rozwój i wskazano że cele RPO WP osiągnane są w ramach zrównoważonego rozwoju oraz propagowania celu, jakim jest ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego. RPO WP jest ukierunkowany na osiągnięcie trwałej poprawy poziomu życia mieszkańców, która wymaga rozwoju gospodarczego osiąganego przy zapewnieniu równowagi społecznej, ekologicznej i przestrzennej.

W dokumencie opisane zostały polityki horyzontalne w tym polityka zrównoważonego rozwój, która rozumiana, interpretowana, kojarzona jest jednoznacznie z działaniami związanymi z ochroną środowiska, ochroną przyrody.⁷

⁷ RPO WP 2007-2013 s. 66-67 „Traktowanie zrównoważonego rozwoju jako zasady horyzontalnej we wszystkich Osiach Priorytetowych RPO WP przyczyni się nie tylko do ograniczenia negatywnego wpływu rozwoju gospodarczego na środowisko, ale pozwoli także na promowanie potencjału środowiskowego regionu jako ważnego czynnika rozwoju. Stan środowiska naturalnego w województwie pomorskim ma kluczowe znaczenie dla jakości życia jego mieszkańców oraz rozwoju ekonomicznego i społecznego regionu. Wysoki potencjał środowiskowy – wykorzystywany w sposób zrównoważony – pozytywnie wpłynie na atrakcyjność osiedleńczą i inwestycyjną regionu, przyczyniając się do rozwoju zwłaszcza tych sektorów gospodarki, które są mocno uwarunkowane stanem środowiska (m.in. turystyka, a także branże innowacyjne i usługowe o wysokiej wartości dodanej). Cele środowiskowe w ramach RPO WP będą osiągnięte poprzez interwencję EFRR w poszczególnych Osiach Priorytetowych w sposób bezpośredni lub pośredni. Największe pozytywne oddziaływanie na zrównoważony rozwój będą miały Osie Priorytetowe 3, 5, 6 i 8. Wpływ pośredni wykazuje zakres Osi Priorytetowej 1, 2, 4, 7 i 9. Oś Priorytetowa 1. Rozwój i innowacje w MŚP skupia się na wsparciu rozwoju gospodarczego województwa poprzez bezpośrednie i pośrednie dofinansowanie sektora MŚP oraz otoczenia biznesu, tworząc atrakcyjne warunki dla rozwoju przedsiębiorstw. Na promowanie wymiaru środowiskowego zrównoważonego rozwoju w tej Osi główny wpływ będzie miało wsparcie rozwiązań sprzyjających oszczędności surowców, energii oraz ograniczeniu emisji w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. Pośrednie oddziaływanie na ochronę środowiska będzie miała realizacja Osi Priorytetowej 2. Społeczeństwo wiedzy, ukierunkowanej na wzmocnienie infrastruktury edukacyjnej i społeczeństwa informacyjnego. Realizowane przedsięwzięcia będą pozytywnie oddziaływały na stan środowiska m.in. poprzez redukcję energochłonności powstających obiektów edukacyjnych oraz redukcję potrzeb transportowych spowodowaną upowszechnieniem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych. Wsparcie przewidziane w Osi Priorytetowej 3. Funkcje miejskie i metropolitalne będzie promowało ideę zrównoważonego rozwoju głównie poprzez ukierunkowanie na rozwój i integrację efektywnych i przyjaznych środowisku systemów transportu zbiorowego w miastach i ich otoczeniu funkcjonalnym. Wpłynie to przede wszystkim na wzrost wykorzystania „czystych” środków transportu i jednocześnie zmniejszenie negatywnych oddziaływań środowiskowych. Pozytywny wpływ środowiskowy będą miały także inwestycje wynikające z programów rewitalizacyjnych, które poprzez regenerację wybranych części miast i wprowadzanie nowych funkcji nie tylko zwiększą ich atrakcyjność osiedleńczą i gospodarczą, **(nie wskazano pozytywnego wpływu na środowisko przyrodnicze przyp. autor.)** ale również, dzięki zastosowaniu np. technologii energooszczędnych, ograniczą ich negatywne oddziaływanie na środowisko. Pozytywny wpływ na środowisko będą miały projekty związane z rozbudową regionalnej sieci kolejowej oraz rozbudową węzłów integrujących różne rodzaje transportu (m.in. drogowy, kolejowy, wodny) w ramach Osi Priorytetowej 4. Regionalny system transportowy. Inwestycje w zakresie równoważenia transportu drogowego innymi gałęziami transportu przyjaznymi środowisku umożliwią zwiększenie udziału tych rodzajów transportu w obsłudze transportowej regionu. Największy wpływ na promowanie rozwoju zrównoważonego w regionie będzie miała interwencja środków EFRR uruchamiana w ramach Osi Priorytetowej 5. Środowisko i energetyka przyjazna środowisku. W Osi tej przewidziane jest wsparcie związane z uporządkowaniem gospodarki odpadami w regionie, ochroną przeciwpowodziową (uwzględniającą potrzeby ochrony przyrody), regionalnym monitoringiem środowiska, a także ze zwiększeniem efektywności energetycznej i wzrostem stopnia wykorzystania energetyki odnawialnej. Przedsięwzięcia w tym zakresie korzystnie wpłyną na realizację zasady zrównoważonego rozwoju i wypełnienie standardów środowiskowych wynikających z Traktatu Akcesyjnego Polski do Unii Europejskiej, przekładając się na trwałą poprawę stanu środowiska w regionie i sprzyjając tym samym jego rozwojowi gospodarczemu i społecznemu. Wymogi ochrony środowiska będą ściśle przestrzegane i promowane w Osi Priorytetowej 6. Turystyka i dziedzictwo kulturowe, w której szczególną uwagę przywiązuje się do racjonalnego i zrównoważonego wykorzystania i zachowania walorów przyrodniczych regionu. W związku z tym szczególna uwaga poświęcona jest obszarom cennym przyrodniczo i turystycznie, a ich nieinwazyjne wykorzystanie turystyczne będzie uwzględniało wymogi środowiskowe. Także realizacja przedsięwzięć związanych z rozbudową infrastruktury turystycznej oraz wsparciem dziedzictwa kulturowego będzie uwzględniać kryteria z zakresu ochrony środowiska. Przedsięwzięcia w Osi Priorytetowej 7. Ochrona zdrowia i system ratownictwa uwzględniać będą kwestie efektywności energetycznej, a ich wpływ na ochronę środowiska będzie pośredni. Zdecydowanie duże, pozytywne oddziaływanie na zrównoważony rozwój województwa będzie miała interwencja EFRR w Osi Priorytetowej 8. Lokalna infrastruktura podstawowa. Dotyczy to zwłaszcza wyposażenia w systemy odbioru i oczyszczania ścieków komunalnych oraz poprawy funkcjonowania systemu gospodarki odpadami w wymiarze lokalnym. Przedsięwzięcia w tych obszarach wpłyną na poprawę standardów życia mieszkańców, przyczyniając się jednocześnie do realizacji akcesyjnych zobowiązań Polski w zakresie gospodarki ściekowej. Projekty realizowane w Osi Priorytetowej 9. Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie, poprzez uwzględnianie efektywności energetycznej, pośrednio wpłyną na ochronę środowiska w regionie. Uzupełnieniem przedsięwzięć infrastrukturalnych realizowanych w Programie będzie podnoszenie świadomości społecznej i kształtowanie postaw obywatelskich sprzyjających ochronie środowiska. Wykorzystany zostanie tu m.in. instrument elastyczności, którego zastosowanie w znaczący sposób podniesienie efektywności i trwałości realizowanych inwestycji. Aspektem szczególnie istotnym w realizacji Programu są działania wspierające ograniczenie zmian klimatycznych. Ze względu na zakres tematyczny i wymiar finansowy pozytywne oddziaływanie RPO WP na zmiany klimatyczne będzie miało charakter pośredni. Należy oczekiwać, że realizowane przedsięwzięcia – dotyczące m.in. racjonalnego wykorzystania energii, promocji odnawialnych źródeł energii, gospodarki odpadami, a także wsparcia rozwoju transportu przyjaznego środowisku – będą miały swój wkład w redukcję emisji gazów cieplarnianych. Co więcej, w trakcie przygotowania, wyboru i realizacji projektów we wszystkich Osiach Priorytetowych Programu w stosownym zakresie pod uwagę będzie brane kryterium ich potencjalnego wpływu na łagodzenie niekorzystnych zmian klimatycznych. Projekty współfinansowane w ramach Programu będą w pełni zgodne z postanowieniami dyrektyw OOS, siedliskowej i ptasiej. W

(+)	(-)
Zagadnienia zrównoważonego rozwoju opisane wielowątkowo.	Rozwój podporządkowany gospodarce uwzględniający aspekty przyrodnicze i społeczne
Wskazanie różnic w potrzebach pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi.	Daje się odczuć kreowanie wizji rozwoju kreowanego przez silne ośrodki- Trójmiasto.
Przeprowadzenie konsultacji społecznych	Nieporuszony temat transportu rowerowego ani turystyki rowerowej
Przeprowadzanie OOS	Brak wskaźnikowania zasady zrównoważonego rozwoju (na tym etapie, ale czy w warstwie deklaratywnej, opisowej potrzebne jest wskaźnikowanie?)
Opisanie ZR jako polityki horyzontalnej.	Zagadnienie edukacji ekologicznej, nie zostało poruszone, opisane ani w kontekście edukacji formalnej szkolnictwo, i nieformalnej.
Uwzględnienia zasady partnerstwa.	Dość powierzchowna analiza SWOT.
Zdefiniowanie ZR.	Nie uwzględniono potrzeb rozwoju turystyki ekologicznej- przyrodniczej.

4. Zrównoważony rozwój w szczegółowym opisie priorytetów i działań regionalnego programu operacyjnego: priorytety i działania mogące wspierać ochronę przyrody i edukację ekologiczną, transport przyjazny środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywność energetyczną, odnawialne źródła energii, gospodarkę ściekową, gospodarkę odpadami.

Dokonano przeglądu wszystkich osi priorytetowych, ich działań i poddziałań oraz poddano ocenie ich pro środowiskowe oddziaływanie, jeśli występowało.⁸

1. Oś 1 - Rozwój i innowacje w MŚP

Choć uważa się, że istnieje zgodność tej osi ze Strategią Rozwoju Województwa Pomorskiego (SRWP) w obszarze „- Priorytet III. Dostępność; *Cel strategiczny 4: Zachowanie i poprawa stanu środowiska przyrodniczego*” to brak jest celów i działań na to wskazujących.

Pozytywne zapisy można zauważyć natomiast w opisie działania: 1.1 MIKRO, MAŁE I ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA. W zakresie wspieranych projektów wymienia się typy takie jak: „budowa, rozbudowa lub przebudowa instalacji i urządzeń sprzyjających oszczędności surowców i energii oraz ograniczaniu emisji szkodliwych substancji do środowiska”

2. Oś 3 - Funkcje miejskie i metropolitalne

Cel główny tej osi to „Rozwój funkcji miejskich i metropolitalnych w głównych ośrodkach rozwojowych” a będzie realizowany przez m.in. następujący cel szczegółowy: „Rozwój i integracja efektywnych i przyjaznych środowisku miejskich systemów transportu zbiorowego”.

fazie wyboru projektów zostaną zastosowane odpowiednie kryteria kwalifikacyjne celem zagwarantowania, że projekty spełniają wymagania nakreślone przez powyżej wymienione dyrektywy. Współfinansowanie projektów, które negatywnie oddziałują na potencjalne obszary Natura 2000 (tzn. te obszary, które w opinii Komisji Europejskiej powinny zostać wyznaczone 1 maja 2004 roku, ale nie zostały wyznaczone przez Polskę), nie będzie dozwolone.”

⁸ Analizy dokonano na podstawie załącznika nr 2 do uchwały nr 181/224/13 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 26 lutego 2013 roku zmieniającej uchwałę w sprawie zatwierdzenia Uszczegółowienia Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013.

Działanie 3.1. ROZWÓJ I INTEGRACJA SYSTEMÓW TRANSPORTU ZBIOROWEGO wspiera „transport przyjazny środowisku – szynowy, trolejbusowy, autobusowy, systemy park&ride oraz bike&ride” a wspierane w tym działaniu projekty to:

- „ - budowa dróg rowerowych o charakterze transportowym stanowiących powiązania do przystanków i urządzeń „bike&ride”;
- budowa nowej, rozbudowa i przebudowa istniejącej infrastruktury służącej rozwojowi transportu wodnego wspierającego transport zbiorowy, w tym budowa, rozbudowa lub przebudowa nabrzeży, bezpośrednich dojazdów, dojeżdż i parkingów związanych z tym transportem;
- zakup lub modernizacja taboru regularnego transportu zbiorowego (drogowego, szynowego oraz wodnego)”.

Warto zauważyć, że działanie 3.2. WZROST ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENI MIEJSKIEJ i poddziałanie 3.2.1. KOMPLEKSOWE PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE uznaje się jako komplementarne do działania 6.4 – Wspieranie i zachowanie przyrodniczych walorów turystycznych. Wśród projektów na dofinansowanie zasłuży m.in. „kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych, w tym w szczególności budowa małej architektury, zakładanie parków i odnowa istniejących terenów zielonych”.

Podobnie działanie 3.3. INFRASTRUKTURA ROZWOJU MIAST – WSPARCIE POZADOTACYJNE spełnia „komplementarność do działania 6.4 – Wspieranie i zachowanie przyrodniczych walorów turystycznych”. Zrealizować w zakresie tego zadania można:

„- kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych w centrach miast m.in. poprzez wyłączenie ich z ruchu kołowego, budowę parkingów wraz z małą architekturą i infrastrukturą towarzyszącą;

- budowę nowej, rozbudowę i przebudowę istniejącej liniowej infrastruktury transportu trolejbusowego, autobusowego i szynowego (szybkiej kolei miejskiej oraz tramwaju) oraz punktowej infrastruktury transportu zbiorowego w obszarach regionalnych węzłów integracyjnych;
- kompleksową termomodernizację obiektów użyteczności publicznej i wielorodzinnych budynków mieszkalnych, połączoną również z przekształceniem istniejących systemów ogrzewania, w tym przebudową źródeł ciepła na wykorzystujące odnawialne źródła energii;
- likwidację istniejących systemów ogrzewania węglem i podłączenie odbiorców do miejskiego systemu ciepłowniczego oraz lokalnych systemów ciepłowniczych;
- rozbudowę lub przebudowę scentralizowanych systemów zaopatrzenia w ciepło, obejmującą źródła, sieci i węzły ciepłownicze (w tym wyposażenie ich w instalacje ograniczające emisje zanieczyszczeń pyłowych i gazowych);
- rozbudowę lub przebudowę infrastruktury oraz zakup urządzeń służących do produkcji energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych, w tym m.in.: budowa źródeł ciepła opalanych biomasą, biogazem lub biopaliwami, budowa instalacji solarnych”.

W osi tej warte podkreślenia jest wsparcie dla transportu rowerowego czy zbiorowego, a także promocji odnawialnych źródeł energii oraz sprzyjaniu zielonej infrastrukturze miast. Komentarza jednak wymaga kontekst przyrodniczy. W przedstawionym tu ujęciu za „przyrodniczy walor” uznaje się każdy skwer czy park miejski. Tereny zielone w miastach należy wspierać i promować ich zachowanie czy odtwarzanie lecz nie należy ich mylić z walorami naturalnych, „dzikich” siedlisk przyrodniczych.

3. Oś 4 - Regionalny system transportowy

W osi tej uważa się, że „Kluczowe dla poprawy dostępności i spójności transportowej regionu jest podejmowanie działań na rzecz poprawy jakości sieci drogowej i kolejowej, co w efekcie podniesie sprawność i bezpieczeństwo transportu przy jednoczesnym spełnieniu wymogów ograniczenia uciążliwości dla środowiska”.

W ramach działania 4.1. ROZWÓJ REGIONALNEJ INFRASTRUKTURY DROGOWEJ

„wspierana będzie m.in. budowa, przebudowa i modernizacja dróg o znaczeniu regionalnym i obiektów inżynierskich wraz z wyposażeniem technicznym oraz infrastrukturą towarzyszącą w zakresie ochrony środowiska i społeczeństwa informacyjnego. Wspierane będą również przedsięwzięcia zmierzające w kierunku ograniczenia generowanych przez transport drogowy

uciążliwości związanych z hałasem i zanieczyszczeniem powietrza wzdłuż ciągów komunikacyjnych w obszarach zamieszkałych”. W ramach projektów możliwa będzie „budowa infrastruktury towarzyszącej w pasie drogowym nie związanej z drogą w zakresie ochrony środowiska i infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, tj. kanalizacja teletechniczna i przepusty dla zwierząt”.

W działaniu 4.2. ROZWÓJ REGIONALNEJ INFRASTRUKTURY KOLEJOWEJ preferowane będą „inwestycje na liniach kolejowych ważnych dla regionu ze względu na ich przewidywany pozytywny wpływ na: - poprawę dostępności do obszarów atrakcyjnych turystycznie, a zwłaszcza cennych przyrodniczo”. Takie udostępnianie obszarów przyrodniczych musi być poprzedzone analizą potencjalnego wpływu tego działania na środowisko przyrodnicze.

W ramach projektów z zakresu budowy, rozbudowy i przebudowy liniowej infrastruktury kolejowej możliwe będzie między innymi: „opracowanie dokumentacji projektowej niezbędnej do realizacji inwestycji kolejowej w perspektywie finansowej 2014-2020, w tym m.in.: studium korytarzowe, studium techniczno-ekonomiczno-środowiskowe, raport OOS, program funkcjonalno-użytkowy, dokumentacja techniczna, analiza finansowo-ekonomiczna”.

4. Oś 5 - Środowisko i energetyka przyjazna środowisku

Na wstępie wymienia się następującą „przesłankę realizacji”: „Walory środowiska naturalnego województwa pomorskiego stanowią jego ważny atut rozwojowy”. Planuje się, aby działania związane były „przede wszystkim ze zmniejszeniem obciążenia środowiska odpadami oraz poprawą efektywności wykorzystania energii i wzrostem udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych”. „Oś Priorytetowa 5 ma przyczynić się m.in. do ograniczenia ładunku zanieczyszczeń obciążających środowisko poprzez uporządkowanie gospodarki odpadami, w szczególności poprzez tworzenie kompleksowych systemów odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, w tym prowadzenia kampanii edukacyjnych i informacyjnych dla mieszkańców”.

W zakresie polityki przeciwpowodziowej zauważa się, że „Ze względu na niewystarczający dotychczasowy zakres działań związanych z ochroną przeciwpowodziową konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć mających na celu budowę, rozbudowę lub przebudowę infrastruktury ochrony przed powodzią, a także przedsięwzięć gwarantujących bezpieczeństwo oraz sprawność urządzeń i obiektów ograniczających zagrożenie powodziowe”. Dalej możemy przeczytać „Istotna jest również regulacja cieków wodnych w sposób uwzględniający potrzeby ochrony przyrody oraz podjęcie działań w kierunku renaturalizacji cieków zniszczonych niewłaściwymi regulacjami. Część obszaru województwa zagrożona jest suszą, dlatego konieczna jest poprawa stosunków wodnych, zwłaszcza w środkowej i wschodniej części regionu”. W kontekście energetycznym „W województwie pomorskim, posiadającym duże zasoby energii odnawialnej, podjęcie przedsięwzięć mających na celu wzrost wykorzystania i promocję tzw. zielonej energii przyniesie korzyści w postaci dywersyfikacji źródeł energii, zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego oraz zmniejszenia negatywnego oddziaływania produkcji energii na środowisko”.

Celem głównym tej osi priorytetowej jest „Poprawa stanu środowiska naturalnego i ograniczenie zagrożeń ekologicznych”. Do realizacji celu głównego posłużą „następujące cele szczegółowe:

- Poprawa funkcjonowania regionalnego systemu gospodarki odpadami;
- Poprawa jakości infrastruktury gospodarki wodnej;
- Usprawnienie systemu informacji o środowisku i zagrożeniach ekologicznych;
- Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych;
- Poprawa efektywności systemów wytwarzania i przesyłu energii”.

W ramach działania 5.1. GOSPODARKA ODPADAMI

„Realizowane projekty przyczynią się do wdrożenia efektywnych ekonomicznie i ekologicznie kompleksowych systemów gospodarki odpadami oraz likwidacji zagrożeń wynikających ze składowania odpadów”.

Wspierane będą takie projekty jak budowa i rozbudowa regionalnych zakładów zagospodarowania odpadów komunalnych, rekultywacja nieczynnych składowisk odpadów a także „budowa, rozbudowa lub przebudowa instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych wydzielonych z odpadów komunalnych, odpadów medycznych i weterynaryjnych oraz odpadów zawierających azbest wraz z systemami ich zbiórki”.

Działanie 5.2. GOSPODARKA WODNA

„Dotyczy przede wszystkim przedsięwzięć przyczyniających się do zwiększenia retencji i minimalizacji skutków ekstremalnych zjawisk klimatycznych, takich jak powódź czy susza”.

Na uwagę zasługuje zapis „Priorytetowo będą traktowane przedsięwzięcia mające na celu naturalne spowolnienie spływu wód i podniesienie poziomu ich retencji (np. poprzez przywracanie obszarów zalewowych i obszarów podmokłych) oraz modernizację istniejącej infrastruktury” a także „Realizowane będą przedsięwzięcia ukierunkowane m.in. zwiększanie naturalnej retencji wód oraz renaturalizacji zniszczonych niewłaściwymi regulacjami cieków wodnych”. Ponadto „Wsparciem objęte będą także projekty polegające na przebudowie istniejących wałów przeciwpowodziowych oraz regulacji i utrzymaniu cieków wodnych w sposób uwzględniający potrzeby ochrony przyrody”.

Wsparcie będzie udzielone na następujące typy projektów:

- „- przebudowa wałów przeciwpowodziowych wraz z niezbędnymi drogami dojazdowymi;
- regulacja i utrzymanie cieków wodnych (pogłębianie, stabilizacja brzegów, prace remontowe w korytach rzecznych, itd.), uwzględniające potrzeby ochrony przyrody, w tym różnorodności biologicznej;
- renaturalizacja cieków wodnych i terenów wodno-błotnych;
- tworzenie polderów oraz innych form zwiększania retencyjności, obejmujących np. zalesienia, zadrzewienia, zakrzaczenia;
- budowa, rozbudowa i przebudowa systemów odbioru, odprowadzania i oczyszczania wód opadowych i roztopowych;
- budowa lub przebudowa urządzeń małej retencji;
- budowa lub przebudowa stacji pomp;
- budowa lub przebudowa stopni wodnych”.

Działanie 5.3. ZARZĄDZANIE INFORMACJĄ O ŚRODOWISKU

„ukierunkowane jest na poprawę dostępu do lepszej jakości informacji o środowisku i zagrożeniach ekologicznych. z tworzeniem systemów informowania, prognozowania, ostrzegania i reagowania na zagrożenia, np. budowa systemów informacji meteorologicznej, tworzenie systemów pomiaru zanieczyszczeń powietrza w miastach”.

W ramach działania 5.4. ROZWÓJ ENERGETYKI OPARTEJ NA ŹRÓDŁACH ODNAWIALNYCH

„Wsparcie będzie koncentrowało się na tworzeniu warunków dla upowszechniania produkcji i wykorzystania tzw. zielonej energii. Realizowane projekty powinny przyczynić się do zwiększenia udziału energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej i ciepła oraz realizacji zobowiązań wynikających z Traktatu Akcesyjnego Polski do Unii Europejskiej w zakresie udziału energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych”.

„Realizowane będą przedsięwzięcia ukierunkowane na wykorzystanie źródeł odnawialnych (wiatr, biomasa, energia słoneczna, geotermalna, energia wody płynącej) do produkcji energii elektrycznej i/lub ciepła”.

Do wsparcia będą kwalifikowały się projekty jak:

- „- budowa, rozbudowa lub przebudowa infrastruktury oraz zakup urządzeń służących do produkcji energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych, w tym m.in.:
- budowa jednostek wytwarzania energii wykorzystujących wiatr;
- budowa źródeł ciepła opalanych biomasą, biogazem lub biopaliwami;
- budowa geotermalnych źródeł ciepła;
- budowa jednostek wytwórczych energii elektrycznej wykorzystujących energię wody w małych elektrowniach wodnych o mocy do 10 MW;

- budowa źródeł wytwarzających energię elektryczną w skojarzeniu z ciepłem przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii;
- budowa lub przebudowa infrastruktury przyłączeniowej niezbędnej do odbioru i przesyłu energii elektrycznej lub ciepła ze źródeł odnawialnych;
- prace przygotowawcze związane z realizacją inwestycji polegających na produkcji, odbiorze i przesyłaniu energii i ciepła ze źródeł odnawialnych (z wyłączeniem instalacji OZE przeznaczonych bezpośrednio na potrzeby budynków mieszkalnych) w perspektywie finansowej 2014-2020, w tym m.in.: opracowanie studium techniczno-ekonomiczno-środowiskowego, raportu OOS, programu funkcjonalno-użytkowego, dokumentacji technicznej, analiz marketingowych i/lub finansowo-ekonomicznych”.

W ramach tego działania przewiduje się wsparcie dla bardzo wielu cennych projektów. Mimo to wydaje się zasadne ograniczenie w przyszłości wsparcia działań w zakresie małych elektrowni wodnych (MEW) jako nie efektywnych lub na przeznaczenie tego wsparcia dla istniejących MEW w zakresie np. budowy przepławek.

Działanie 5.5. INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA I POSZANOWANIE ENERGII

W ramach tego działania „Realizowane projekty pozwolą na zwiększenie efektywności energetycznej oraz poprawę lokalnego bezpieczeństwa energetycznego. Wsparcie będzie udzielane na inwestycje przyczyniające się do zwiększenia sprawności wytwarzania energii oraz zmniejszenia strat przy dystrybucji energii”.

Na wsparcie mogą liczyć projekty takie jak:

- „- rozbudowa lub przebudowa scentralizowanych systemów zaopatrzenia w ciepło, obejmujące źródła, sieci i węzły cieplne i wyposażenie ich w instalacje ograniczające emisje zanieczyszczeń pyłowych i gazowych do powietrza;
- budowa źródeł wytwarzających energię elektryczną w skojarzeniu z ciepłem;
- likwidacja istniejących systemów ogrzewania obiektów użyteczności publicznej opalanych węglem i podłączenie odbiorców do miejskiego systemu ciepłowniczego lub lokalnych systemów ciepłowniczych;
- przekształcenie istniejących systemów ogrzewania obiektów użyteczności publicznej, w tym przebudowa źródeł ciepła na wykorzystujące odnawialne źródła energii;
- kompleksowa termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej, połączona również z przebudową źródeł wytwarzania energii;
- budowa, rozbudowa i przebudowa sieci energetycznych średniego i niskiego napięcia oraz obiektów infrastruktury energetycznej i urządzeń technicznych zapewniających prawidłową dystrybucję, ograniczenie strat sieciowych i czasu trwania przerw w zasilaniu odbiorców (w tym m.in. stacje transformatorowe)”.

5. Oś 6 - Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Na wstępie URPO WP (str. 5) zamieszczono deklarację „Wzmacnianie atrakcyjności turystycznej będzie realizowane w sposób pozwalający na zrównoważone wykorzystanie bogactwa środowiska naturalnego i kulturowego regionu poprzez dywersyfikację oferty turystycznej, inwestycje w ogólnie dostępną infrastrukturę turystyczną, obiekty dziedzictwa kulturowego, obszary cenne przyrodniczo oraz tworzenie i promocję sieciowych produktów turystycznych”.

W uszczegółowieniu tej osi w wielu miejscach dostrzega się walory przyrodnicze regionu.

„Jednym z najważniejszych czynników konkurencyjności województwa pomorskiego, które wyróżnia je na tle pozostałych regionów, jest duże zróżnicowanie i wyjątkowe bogactwo środowiska przyrodniczego oraz kulturowego”. „Turystyka oraz inwestowanie w kulturę stanowią w zasadniczy sposób o konkurencyjności regionu. Znajdują się one w bezpośrednim obszarze zainteresowania Polityki Spójności UE, która wskazuje walory przyrodnicze i kulturowe jako potencjał dla zrównoważonego rozwoju turystyki. Warunkiem efektywnego wykorzystania potencjału turystycznego regionu, obok zachowania i ochrony zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego, są inwestycje w publiczną infrastrukturę turystyczną oraz podnoszenie jakości obsługi ruchu turystycznego”.

Przewiduje się, że wsparte działania w tej osi „Przyczynią się one do wydłużenia sezonu turystycznego, a odpowiednio kierując ruch turystyczny, ograniczą istniejące i potencjalne konflikty przestrzenne i środowiskowe charakterystyczne dla turystyki masowej”.

W opisie osi, na poziomie deklaratywnym dużo miejsca poświęca się potrzebie zachowania walorów przyrodniczych. „Mając na względzie walory przyrodnicze regionu decydujące o jakości życia mieszkańców i o jego potencjale turystycznym, należy podjąć także działania ukierunkowane na zachowanie i racjonalne wykorzystanie tych zasobów zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Szczególna uwaga w tym zakresie powinna zostać zwrócona na przedsięwzięcia podejmowane na obszarach cennych przyrodniczo oraz atrakcyjnych turystycznie takich jak np. obszary sieci Natura 2000, parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu”.

Celem głównym osi priorytetowej jest „Efektywne i zrównoważone wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego dla rozwoju turystyki”.

Natomiast cele szczegółowe to:

- podniesienie jakości publicznej infrastruktury turystycznej;
- rozwijanie systemu informacji turystycznej i kulturalnej oraz promocja sieciowych produktów turystycznych;
- poprawa atrakcyjności turystycznej miejsc o wysokich walorach kulturowych;
- zrównoważone wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu w rozwoju turystyki.

Działanie 6.1. INFRASTRUKTURA WZMACNIAJĄCA POTENCJAŁ TURYSTYCZNY

W opisie tego działania ale nie tylko (w innych osiach i działaniach także) słowo „zrównoważony” jest używane jako swego rodzaju „wytrych”. Czytamy na przykład „Wsparcie uzyskają również inwestycje niezbędne do właściwego i zrównoważonego rozwoju infrastruktury służącej rozwojowi specyficznych form turystyki oraz urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego”. Dalej również „Wspierane będą przedsięwzięcia ukierunkowane na zrównoważone wykorzystanie potencjału turystycznego”.

Działanie 6.4. WSPIERANIE I ZACHOWANIE WALORÓW PRZYRODNICZYCH

W tego działania „realizowane będą przedsięwzięcia ukierunkowane na zrównoważone wykorzystanie obszarów cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie (m.in. obszary sieci Natura 2000, parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu). Wsparcie uzyskają m.in. kompleksowe projekty z zakresu ochrony, rewaloryzacji i udostępniania wymienionych obszarów lub podniesienia jakości małej infrastruktury kierującej ruch turystyczny. Możliwa będzie również realizacja przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub zachowania różnorodności biologicznej w zagrożonych i cennych przyrodniczo ekosystemach. W ramach uzupełnienia realizowanych projektów przewiduje się także działania promocyjne i edukacyjne”.

Cel główny działania to „zrównoważone wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu w rozwoju turystyki”.

Typy projektów, na które będzie udzielone wsparcie to:

- kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu ochrony, rewaloryzacji i udostępniania obszarów chronionych, obejmujące, np. budowę, rozbudowę, przebudowę lub remont infrastruktury kierującej ruch turystyczny w wyznaczone miejsca na obszarach cennych przyrodniczo (szlaki turystyczne: trasy rowerowe, szlaki piesze, szlaki wodne ścieżki dydaktyczne, pomosty komunikacyjne, platformy widokowe, wieże obserwacyjne, parkingi, itp.);
- finansowanie ochrony i restytucji różnorodności gatunkowej i siedliskowej;
- rewaloryzacja parków publicznych jako dóbr kultury i banku genów;”

„W ramach ww. typów projektów możliwa jest także realizacja akcji promocyjnych i edukacyjnych”. Działanie to zostało poddane szczegółowej analizie w punkcie 7.

6. Oś 8 - Lokalna infrastruktura podstawowa

Na wstępie zauważa się potrzebę niwelowania dysproporcji w pomorskim regionie „głównie poprzez rozwój i poprawę stanu dróg lokalnych, innej infrastruktury wspierającej lokalny rozwój gospodarczy (w tym m.in. turystycznej) oraz inwestycje w infrastrukturę ochrony środowiska”. Dalej czytamy „Ponadto, instrumenty polityki spójności powinny być wykorzystane w celu realizacji inwestycji

związanych z w szczególności z przesyłem i oczyszczaniem ścieków oraz gospodarką odpadami, niezbędnych dla wdrożenia prawodawstwa wspólnotowego i wypełnienia zobowiązań wynikających z Traktatu Akcesyjnego Polski do Unii Europejskiej”. Realizacja tej osi priorytetowej ma przyczynić się m.in. do „(...)redukcji zanieczyszczeń przedostających się do środowiska wodnego oraz poprawy jakości wód. Możliwa będzie także poprawa funkcjonowania systemu gospodarki odpadami w wymiarze lokalnym.” Wśród celów szczegółowych istnieje m.in. taki „Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w zakresie wyposażenia w infrastrukturę gospodarki wodno-ściekowej”.

W ramach działania 8.1. LOKALNY POTENCJAŁ ROZWOJOWY, poddziałania 8.1.1. LOKALNA INFRASTRUKTURA DROGOWA przewiduje się wsparcie projektów takich jak:

„- budowa, rozbudowa i przebudowa wyposażenia technicznego dróg, w tym m.in. obejmująca urządzenia odwodnienia, oświetlenia, obsługi uczestników ruchu (np. miejsca obsługi podróżnych, parkingi), inne urządzenia techniczne (bariery ochronne, ogrodzenia, osłony przeciwoślnościowe, ekrany akustyczne);

- budowa w pasie drogowym infrastruktury technicznej niezwiązanej z drogą, w zakresie ochrony środowiska i infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, w tym m.in. kanalizacji teletechnicznej i sanitarnej, przepustów dla zwierząt.”

Aspekt możliwości stosowania barier ochronnych (energochłonnych) powinien zostać bardziej uwypuklony w kontekście istnienia przy wielu drogach dojrzałych drzew, bardzo cennych z przyrodniczego punktu widzenia. Aleje czy szpalery drzew są siedliskiem wielu chronionych zwierząt czy porostów, dlatego wszędzie gdzie jest to tylko możliwe należy promować ich stosowanie zamiast wycinania drzew.

W ramach poddziałania 8.1.2. LOKALNA INFRASTRUKTURA WSPIERAJĄCA ROZWÓJ GOSPODARCZY „Możliwa jest również budowa, przebudowa i modernizacja turystycznych linii kolejowych.”

Wsparcie jest dostępne w zakresie projektów takich jak:

„- budowa, przebudowa lub rozbudowa lokalnej ogólnodostępnej publicznej infrastruktury turystycznej, w tym m.in. tras kajakowych i rowerowych, szlaków turystycznych i przyrodniczych, portów i przystani jachtowych, stanic, punktów i wież widokowych wraz z oznakowaniem i niezbędną infrastrukturą towarzyszącą, miejsc biwakowania, parkingów;

- budowa, przebudowa i rozbudowa turystycznych linii kolejowych (z wyłączeniem zakupu lub remontów taboru);

- kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne, obejmujące m.in.: rewaloryzacja i zagospodarowanie przestrzeni publicznych, w tym zakładanie parków i odnowa istniejących terenów zielonych, promowanie walorów przyrodniczych.”

Działanie 8.2. LOKALNA INFRASTRUKTURA OCHRONY ŚRODOWISKA

Wsparcie mogą uzyskać przedsięwzięcia „w zakresie wyposażenia w infrastrukturę odbioru i oczyszczania ścieków oraz na poprawę funkcjonowania gospodarki odpadami w wymiarze lokalnym.” Projekty te mają określony cel: „Będą one służyć poprawie jakości wód powierzchniowych i zapobieganiu zanieczyszczeniu wód podziemnych. Istotne będą projekty znajdujące się w zlewni jezior, mające na celu powstrzymanie postępującej degradacji i eutrofizacji jezior oraz uwzględniające przedsięwzięcia dążące do zachowania bądź przywrócenia równowagi ekosystemów wodnych, a tym samym poprawy jakości wód stojących.” „Wsparcie uzyskają także projekty m.in. w zakresie rekultywacji nieczynnych składowisk odpadów (w tym składowisk odpadów niebezpiecznych) oraz likwidacji „dzikich” wysypisk odpadów.”

Celem głównym działania jest „zmniejszenie dysproporcji regionalnych w zakresie wyposażenia w infrastrukturę gospodarki wodno-ściekowej.” Preferowane będą projekty realizowane na obszarach strukturalnie słabych i/lub na obszarach cennych przyrodniczo.

Na wsparcie mogą liczyć przedsięwzięcia takie jak:

„- Budowa, rozbudowa systemów kanalizacyjnych, oczyszczalni ścieków a także stacji uzdatniania wody oraz punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych;

- rekultywacja nieczynnych składowisk odpadów, w tym składowisk odpadów niebezpiecznych oraz likwidacja „dzikich” wysypisk odpadów; oraz likwidacja mogilników”.

Oś 9 - Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie

Działaniom 9.1. LOKALNA INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA, SPORTOWA I KULTURY oraz 9.2. LOKALNA INFRASTRUKTURA OCHRONY ZDROWIA przydziela się kategorię interwencji „43-efektywność energetyczna, produkcja skojarzona (kogeneracja), zarządzanie energią” choć z opisu celów, uzasadnienia oraz typów projektów nie wynika aby takie rozwiązania były promowane.

W działaniu 9.3. LOKALNE INICJATYWY OBYWATELSKIE doceniane są uwarunkowania przyrodnicze - „w ramach instrumentu elastyczności możliwe jest również uzyskanie wsparcia na organizację i wypromowanie wydarzeń kulturalnych związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego wsi i wykorzystaniem specyficznych zasobów lokalnych, w tym zwłaszcza walorów środowiskowych i kulturowych.” Z konkretnych działań wsparcie może uzyskać np. „budowa lub remont elementów małej infrastruktury turystycznej (np. szlaki turystyczne) oraz rekreacyjnej (np. trasy rowerowe), zagospodarowanie zbiorników i cieków wodnych w obrębie miejscowości”.

8. Oś 10 - Pomoc techniczna

Nie promuje się publikacji w wersji elektronicznej, oraz stosowania „zielonych” standardów biurowych i zielonych zamówień publicznych.

5. Kryteria wyboru projektów a zasada zrównoważonego rozwoju

Tryb wyboru projektów oraz kryteria wyboru projektów został opisany z dużą szczegółowością. Podstawową formą wyboru projektów przyjętą w ramach RPO WP⁹ jest konkurs zamknięty tzn. konkurs, w którym daty otwarcia i zamknięcia naboru wniosków (okres przyjmowania wniosków) zostają określone w ogłoszeniu konkursowym. Kolejne etapy oceny wniosków odbywają się po zakończeniu każdego terminu naboru wniosków. Istnieje też możliwość wyboru przez Zarząd Województwa Pomorskiego (ZWP) projektów własnych, wtedy podstawę o przyznaniu dofinansowania dla projektu stanowi decyzja podjęta przez Instytucję Zarządzającą (IZ) RPO WP zgodnie z art. 28 ust. 2 pkt. 1 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Powołany został Pomorski Komitet Monitorujący RPO WP (PKM). W skład weszli m.in. przedstawiciele Instytucji Zarządzającej, Instytucji Pośredniczących, ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego jako koordynatora RPO, jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa pomorskiego oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Zadaniem PKM RPO WP jest badanie skuteczność i jakość realizacji Programu w tym analizowanie i zatwierdzanie kryteriów wyboru projektów w ramach RPO WP.

Procedura rozpatrywania wniosków o dofinansowanie została podzielona na etapy i odbywa się wg ocen:

a) ocena formalna dokonywana w oparciu o kryteria formalne- weryfikacja wniosku o dofinansowanie projektu pod względem kwalifikacji do RPO WP oraz spełnienia wymogów formalnych. Ocena formalna obejmuje ocenę dopuszczalności i ocenę administracyjną. Ocena formalna wniosku ma charakter „0/1” tzn., wniosek spełnia lub nie spełnia danego kryterium. Ocena dokonywana jest zgodnie z zasadą „dwóch par oczu”. Na tym etapie dopuszcza się jednokrotne poprawienie wniosku w terminie wyznaczonym przez DPR, nie dłuższym niż 3 dni robocze.

⁹ Oceniono na podstawie Uszczegółowienie Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, z dnia 26 lutego 2013 r., Uchwała nr 181/224/13 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 26 lutego 2013 roku zmieniająca uchwałę w sprawie zatwierdzenia Uszczegółowienia Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, oraz Przewodnika Beneficjenta RPO WP 2007-2013, wersja z dnia 26 lutego 2013 r. uchwała nr 184/224/13 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 26 lutego 2013 r.

Ocena formalna składa się z oceny: 1) zgodności sumy kontrolnej wniosku, 2) dopuszczalności, 3) administracyjnej- na tym etapie beneficjentowi przysługuje termin na dokonanie poprawek, nie dłuższy niż 5 dni roboczych.

b) ocena wykonalności dokonywana w oparciu o kryteria wykonalności- weryfikacja wniosku pod względem wykonalności techniczno-technologicznej, finansowo-ekonomicznej i środowiskowej. Ocena dokonywana jest przez Zespół Ekspertów (ZE) powołany odrębnie dla każdego z działań lub poddziałań RPO WP w ramach konkretnego konkursu. Ocena ekspertów jest oceną „0/1”. Eksperti nie przyznają wnioskowi punktów, oceniają jedynie, czy projekt jest bądź nie jest wykonalny pod względem wykonalności techniczno-technologicznej, finansowo-ekonomicznej oraz środowiskowej.

KE wniosła zastrzeżenia do rozwiązań w zakresie oceny procedury na OOS, i IZ RPO WP zezwala potencjalnym beneficjentom na doprowadzenie do pełnej zgodności przygotowywanych inwestycji z prawodawstwem unijnym. Ocena przeprowadzana jest dwuetapowo¹⁰.

Do składu ZE powoływani są eksperci, których kwalifikacje, wiedza i doświadczenie zapewniają rzetelną i fachową ocenę projektów m.in. w zakresie wykonalności środowiskowej projektu. ZE w trakcie oceny mogą zwrócić się do beneficjenta o dodatkowe pisemne wyjaśnienia. Wyjaśnienia powinny być przekazane w terminie wskazanym przez DPR, nie dłuższym niż 5 dni roboczych od dnia otrzymania zapytania eksperta/ekspertów.

c) ocena strategiczna/wykonalności dokonywana w oparciu o kryteria strategiczne. Jest to weryfikacja wniosku pod względem zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Pomorskiego, celami RPO WP i wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy regionu oraz rekomendacja projektów do realizacji dla Zarządu Województwa Pomorskiego.

Oceny dokonuje na obradach Grupa Strategiczna (GS)¹¹. Ocena strategiczna dokonywana jest za pomocą kryteriów strategicznych z uwzględnieniem wyników przeprowadzonej wcześniej oceny wykonalności. Ocena jest oceną punktową wraz z uzasadnieniem przyznanej punktacji. Każdy członek GS, przedstawia swoją indywidualną propozycję oceny w poszczególnym kryterium strategicznym wraz z uzasadnieniem. Na podstawie indywidualnych propozycji oceny członkowie GS ustalają wspólną ocenę, która mnożona jest przez wagę określoną dla danego kryterium strategicznego. Ostateczny wynik stanowi suma punktów przyznanych projektowi we wszystkich kryteriach, która pozwala zakwalifikować go do jednej z 3 następujących grup projektów:

a) projekty rekomendowane przez GS jako priorytetowe do wyboru w pierwszej kolejności (co najmniej 70% sumy punktów).

b) projekty rekomendowane przez GS do wyboru (mniej niż 70% sumy punktów, lecz co najmniej 40% sumy punktów).

¹⁰ Przewodnika Beneficjenta RPO WP 2007-2013, wersja z dnia 26 lutego 2013 r., s. 39 „W razie stwierdzenia nieprawidłowości w postępowaniu w sprawie OOS na etapie oceny wykonalności (ocena „0”) projekt zostanie przekazany warunkowo do dalszej oceny. Po zakończeniu oceny wykonalności beneficjent jest informowany o stwierdzonych uchybieniach, których usunięcie będzie warunkiem zawarcia umowy o dofinansowanie. W stosunku do projektów, które zostaną wybrane przez ZWP, przed podpisaniem umowy o dofinansowanie zostanie przeprowadzona ponowna weryfikacja kryterium poprawności procedury OOS. W przypadku projektów realizowanych w trybie „zaprojektuj i wybuduj” poprawność procedury OOS jest dodatkowo sprawdzana przed wystąpieniem beneficjenta z pierwszym wnioskiem o płatność, w którym ujmowane są wydatki do refundacji/poświadczenia. Negatywna ocena na tym etapie skutkować będzie rozwiązaniem umowy o dofinansowanie.”

¹¹ j.w. s.40 „W przypadku stwierdzenia przez Członków GS nowych okoliczności mogących mieć wpływ na wynik oceny formalnej lub wykonalności, GS ma prawo cofnąć wniosek do danego etapu oceny celem ponownej weryfikacji” j.w. s.41 „GS stanowią zespoły doradcze dla IZ RPO WP w kwestii wyboru projektów do realizacji. Dla Osi Priorytetowych 2-7 GS składa się z od 4 do 6 członków. W skład wchodzi osoby posiadające doświadczenie zawodowe związane z realizacją projektów w jednym z obszarów będących przedmiotem wsparcia w danej osi priorytetowej lub działaniu RPO WP wskazane przez: ZWP – maksymalnie 3 członków każdej GS, Komitet Monitorujący RPO WP – maksymalnie 1 członek każdej GS, Wojewodę Pomorskiego – maksymalnie 1 członek każdej GS oraz Przewodniczącą GS (pracownik DPR) - bez prawa głosu. Dla Osi Priorytetowych 8 i 9, przewiduje się po 4 osobne GS wyznaczone na poziomie subregionów. Lista powiatów wchodzących w skład poszczególnych subregionów opisana jest w Uszczegółowieniu RPO WP. W skład każdej subregionalnej GS wchodzi od 8 do 10 członków wskazanych przez: ZWP – maksymalnie 2 członków każdej GS, Komitet Monitorujący RPO WP – maksymalnie 1 członek każdej GS, Wojewodę Pomorskiego – maksymalnie 1 członek każdej GS, Powiatowe Zespoły Robocze (PZR) z terenu subregionu – maksymalnie 1 członek GS z każdego PZR oraz Przewodniczącą GS (pracownik DPR) - bez prawa głosu.

c) projekty nierekomendowane przez GS do wyboru (mniej niż 40% sumy punktów). Dodatkowo na każdą rekomendację składa się opinia GS o projekcie powstała na podstawie uzasadnień dla punktacji przyznawanej w trakcie oceny”.

d) wybór wniosków o dofinansowanie realizacji projektu przez Zarząd Województwa Pomorskiego. W wyniku oceny strategicznej wszystkich wniosków w danym obszarze wsparcia – osi priorytetowej (działaniu), stworzona zostaje lista wniosków o dofinansowanie projektów w podziale na 3 grupy zgodnie z Regulaminem Działania Grup Strategicznych. Lista ta zostaje przekazana ZWP przez DPR. ZWP dokonuje wyboru projektów otrzymujących dofinansowanie kierując się co do zasady rekomendacjami GS.

W uzasadnionych przypadkach takich jak m.in. zdarzenia losowe, pojawienie się okoliczności lub informacji nieznanych na etapie oceny ZE i GS, ZWP może wybrać projekty nie kierując się rekomendacjami GS – wymaga to jednakże każdorazowego uzasadnienia w uchwale o wyborze. Wnioski niewybrane do realizacji przez ZWP, mogą tworzyć listę rezerwową. Decyzja o utworzeniu listy rezerwowej nie jest obligatoryjna. O jej stworzeniu bądź nie, decyduje każdorazowo ZWP na posiedzeniu dotyczącym wyboru wniosków do dofinansowania.

Od decyzji o niewybraniu wniosku do dofinansowania beneficjentom przysługuje protest, jedynie w kwestiach proceduralnych, oraz skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego, jeżeli wynik protestu nie jest zadowalający dla beneficjenta, lub nie dotrzymano procedur administracyjnych.

e) podpisanie umowy o dofinansowanie projektu z beneficjentem. Na każdym etapie oceny, w przypadku decyzji o odrzuceniu wniosku, beneficjentowi przysługuje odwołanie zgodnie z procedurą. W przypadku projektów, w których na pierwszym etapie oceny wykonalności zostały stwierdzone uchybienia w zakresie oceny oddziaływania na środowisko, dokonywana jest ponowna weryfikacja OOS.

W przypadku, gdy ZWP wybierze do dofinansowania projekt własny, staje się jednocześnie beneficjentem oraz stroną przyznającą środki z RPO WP. Wówczas podstawę dofinansowania projektu stanowi decyzja podjęta przez IZ RPO WP zgodnie z art. 28 ust. 2 pkt. 1 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Decyzja o dofinansowaniu tzw. projektów własnych podpisywana jest przez osoby do tego upoważnione.

Projekty realizowane w trybie „zaprojektuj i wybuduj” polegają zleceniu jednemu wykonawcy zarówno projektowania jak i robót budowlanych, co przy obowiązku stosowania ustawy Prawo Zamówień Publicznych (PZP) wiąże się z przeprowadzeniem jednego postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, obejmującego oba te etapy. W przypadku projektów w trybie „zaprojektuj i wybuduj” na etapie składania wniosku o dofinansowanie beneficjent zamiast pozwolenia na budowę lub zgłoszenia budowy oraz dokumentacji technicznej przedkłada program funkcjonalno-użytkowy,

Kryteria wyboru projektów zostały zatwierdzone uchwałą nr 3/III/08 KM RPO WP z dnia 18 lutego 2008 r. w sprawie zatwierdzenia kryteriów wyboru projektów w ramach RPO WP 2007-2013. Kryteria były uszczegółowiane 8rotnie na podstawie następujących uchwał:

1. Uchwałą nr 6/III/08 z dnia 3 czerwca 2008 r.,
2. Uchwałą nr 09/IV/08 z dnia 29 sierpnia 2008 r.,
3. Uchwałą nr 11/IV/08 z dnia 29 sierpnia 2008 r.,
4. Uchwałą nr 17/VI/09 z dnia 13 marca 2009 r.,
5. Uchwałą nr 18/VII/09 z dnia 22 kwietnia 2009 r.,
6. Uchwałą nr 23/IX/09 z dnia 30 września 2009 r.,
7. Uchwałą nr 37/XVIII/12 z dnia 11 stycznia 2012 r.
8. Uchwałą nr 181/224/13 z dnia 26 lutego 2013 r.

Stworzono kryteria wyboru projektów wspólne dla wszystkich poddziałań i działań w ramach Osi Priorytetowych 1.-9. RPO WP (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3), dla Osi Priorytetowych 1-9 (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3).

Ze względu na specyfikę typów projektów lub beneficjentów przewidziano odrębne rodzaje kryteriów dla Działań: 1.3.

- a) ocena formalna – weryfikacja wniosku o dofinansowanie projektu pod względem kwalifikacji do RPO WP. Ocena formalna obejmuje ocenę dopuszczalności i ocenę administracyjną.
- b) ocena merytoryczna – dostosowana do specyfiki wdrażania Działania 1.3 (Inicjatywa JEREMIE); weryfikacja wniosku pod względem zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Pomorskiego, celami Programu, oczekiwanymi efektami społeczno-gospodarczymi Osi Priorytetowej 1, założeniami Strategii Inwestycyjnej JEREMIE oraz rekomendacja projektów do realizacji dla Zarządu Województwa.
- c) wybór wniosków o dofinansowanie realizacji projektu – Zarząd Województwa Pomorskiego;
- d) podpisanie umowy o dofinansowanie projektu z beneficjentem – Zarząd Województwa Pomorskiego.

W wytycznych do studiów wykonalności dla projektów, w osiach priorytetowych określono zasady dokonywania analizy projektu pod kontem wpływu na środowisko w trakcie realizacji robót, wpływ inwestycji na środowisko po jej zakończeniu, wpływ na siedliska i gatunki zamieszkujące tereny Natura 2000 i inne o znaczeniu krajowym.

Parametry opisu wpływu projektu na środowisko:

- wpływ: hałasu, emisji do powietrza, na wody powierzchniowe i podziemne, inne niezbędne zdaniem projektodawcy, określenie środków zaradczych.

Przy ocenie wpływu inwestycji na środowisko po zakończeniu należy przedstawić wszystkie uzyskane pozytywne efekty ekologiczne realizacji inwestycji zarówno w postaci liczbowej jak też opisowej.

Wpływ na siedliska i gatunki zamieszkujące tereny Natura 2000 i inne o znaczeniu krajowym. Należy opisać potencjalne negatywne oddziaływanie planowanej inwestycji na środowisko, za szczególnym uwzględnieniem obszarów sieci ekologicznej NATURA 2000 (wyznaczone i planowane - shadow list) oraz innych obszarów objętych ochroną na podstawie przepisów prawa polskiego.

W przypadku realizacji inwestycji na obszarach chronionych należy poddać szczegółowej analizie potencjalne oddziaływanie na siedliska i gatunki chronione na danym terenie. Jednocześnie należy uzasadnić bezwzględną konieczność realizacji projektu w danym miejscu, z określeniem możliwości prawnych wykonania inwestycji. W przypadku, gdy projekt będzie realizowany poza obszarami chronionymi, należy określić odległość od najbliższych terenów objętych ochroną, skrótkowo opisać obszar (gatunki chronione z uwagi, na które obszar został utworzony, najistotniejsze zagrożenia, na które obszar jest narażony) oraz określić możliwość wpływu inwestycji na ten obszar. Zaznaczono, że istnieją też wyjątki, w których mimo potencjalnego negatywnego wpływu pod określonymi warunkami można dane przedsięwzięcie zrealizować [art. 34 ustawy o ochronie przyrody; Ministerstwo Środowiska, 2005, s. 4-5],¹². Należy podkreślić, że w każdym przypadku, kiedy mimo negatywnego wpływu przedsięwzięcie musi być zrealizowane, warunkiem koniecznym jest określenie i podjęcie działań kompensacyjnych. Wydając zezwolenie wojewoda ustala zakres, miejsce, termin i sposób wykonania kompensacji przyrodniczej. Koszty kompensacji przyrodniczej ponosi podmiot realizujący plan lub przedsięwzięcie. Wojewoda nadzoruje wykonanie kompensacji przyrodniczej.¹³

Opisano Zasady tworzenia Zintegrowanych Planów Rozwoju Transportu oraz Miejskiego i Programów Rewitalizacji

Zintegrowany Plan Rozwoju Transportu Miejskiego nie jest dokumentem obligatoryjnym, ale preferowanym w procesie ubiegania się o środki na infrastrukturę transportowo-komunikacyjną

¹² USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody Art. 34. 1. Jeżeli przemawiają za tym konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, właściwy miejscowo wojewoda, a na obszarach morskich dyrektor właściwego urzędu morskiego, może zezwolić na realizację planu lub przedsięwzięcia, które mogą mieć negatywny wpływ na siedliska przyrodnicze oraz gatunki roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, zapewniając wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000, z zastrzeżeniem ust. 2. 2. Jeżeli na obszarze Natura 2000 występuje siedlisko lub gatunek o znaczeniu priorytetowym, zezwolenie, o którym mowa w ust. 1, może zostać udzielone wyłącznie w celu: 1) ochrony zdrowia i życia ludzi; 2) zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego; 3) uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego; 4) wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

¹³ art. 35 ustawy o ochronie przyrody

w ramach Działania 3.1 Rozwój i integracja systemów transportu zbiorowego, zwłaszcza na etapie oceny strategicznej projektu. Zintegrowany Plan Rozwoju Transportu Miejskiego oznacza integrację wszystkich form (środków) transportu, przyjaznych środowisku, funkcjonujących na terenie miast uprawnionych takich jak np. tramwaj, trolejbus, autobus, szybka kolej miejska czy transport indywidualny. Dopuszczalne jest przedłożenie przez beneficjenta dokumentu równoważnego ze Zintegrowanym Planem Rozwoju Transportu Miejskiego, traktującego o kierunkach rozwoju transportu miejskiego na danym obszarze. Natomiast program rewitalizacyjny powinien obejmować przynajmniej okres programowania 2007-2015. Programy są obowiązkowym załącznikiem do wniosków ubiegających się o dofinansowanie w ramach Poddziałania 3.2.1 Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Projekty ubiegające się o wsparcie w ramach ww. poddziałania muszą wpisywać się w Program Rewitalizacji. Programy powinny posiadać strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko, od której można odstąpić jeżeli jest takie uzasadnienie prawne.

Określono Wytyczne nt. przygotowania Zintegrowanych Planów Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Miejskich przez miasta uprawnione do wsparcia w ramach działania 3.3

Zgodnie z art. 43-46 rozporządzenia 1828/2006 projekty ubiegające się o finansowanie z FROM w ramach Inicjatywy JESSICA (przewidzianej do realizacji w Działaniu 3.3 Infrastruktura rozwoju miast – wsparcie pozadotacyjne) powinny być objęte Zintegrowanym Planem Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Miejskich (ZIPROM). Jednakże rozporządzenia dotyczące funduszy europejskich i wytyczne Komisji Europejskiej nie definiują struktury i szczegółowej zawartości tego dokumentu, pozostawiając IZ RPO WP ostateczną decyzję co do kształtu i treści. **Jedyną definicję ZIPROM podaje JESSICA – Holding Fund Handbook, który określa go jako zintegrowany plan rozwoju miasta, obejmujący system powiązanych projektów miejskich, których realizacja ma na celu doprowadzenie do trwałej poprawy środowiskowych, fizycznych, społecznych i gospodarczych uwarunkowań dla życia mieszkańców i inwestowania przedsiębiorców w mieście lub w wyznaczonym obszarze miasta, opracowany w oparciu o spójną i jednolitą wizję strategicznego rozwoju.**

W związku z tym, za ZIPROM w województwie pomorskim w obecnej perspektywie finansowej (2007–2013) zostanie uznany każdy dokument – program/plan strategiczny/operacyjny lub zbiór dokumentów spełniający łącznie wskazane przez IZ RPO WP kryteria, który:

- jest przygotowany we współpracy z partnerami społecznymi i gospodarczymi i zatwierdzony przez Miasto;
 - jest wieloletni – obejmuje co najmniej lata 2007-2013. Rekomenduje się, aby dokument ten obejmował również przyszłą perspektywę finansową 2014-2020;
 - uwzględnia wyniki konsultacji społecznych;
 - zawiera ogólną charakterystykę (diagnozę) sytuacji w Mieście ze wskazaniem obszarów rozwojowych i/lub problemowych (w zależności od planowanych do realizacji projektów w ramach JESSICA);
 - zawiera szczegółowy opis obszaru rozwojowego/ problemowego wraz z właściwymi wskaźnikami;
 - wskazuje spójną wizję, cele i uzasadnienie, które korespondują z opisaną wcześniej diagnozą;
 - opisuje wskaźniki osiągnięcia celów i oczekiwane efekty realizacji;
 - wskazuje indykatorywny plan finansowy;
 - wskazuje listę kluczowych („flagowych”) projektów miejskich i/lub listę oczekiwanych przez Miasto przedsięwzięć/inwestycji (określonych na poziomie typu projektu, obszaru oraz przestrzennych i społecznych warunków realizacji) zgłoszonych przez różne podmioty (gminę, powiat, województwo oraz innych inwestorów publicznych i prywatnych), które są lub będą realizowane - z różnych źródeł (w tym spełniających wymogi kwalifikowalności do RPO WP i realizowanych w formie wsparcia pozadotacyjnego);
 - został sporządzony zgodnie z unijnymi i polskimi wymaganiami w zakresie oceny OOS.
- Przykładowymi dokumentami, które mogą być każdy z osobna lub łącznie uznane jako ZIPROM są:
- Strategia Rozwoju Miasta,
 - Lokalny Program Rewitalizacji,
 - Plan Rozwoju Lokalnego,
 - Zintegrowany Plan Rozwoju Transportu Miejskiego,

- Gminny Plan Zaopatrzenia w Energię,
 - Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
 - Wieloletni Plan Inwestycyjny/Wieloletnia Prognoza Finansowa, nie mniej jednak Miasto może wskazać lub przygotować inny dokument (inne dokumenty) spełniający opisane wyżej kryteria.
- Forma konsultacji społecznych jest dowolna, mogą one być prowadzone np. zgodnie z art. 6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 ze zm.). W przypadku projektów polegających na kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych zamieszkałych obszarów miejskich, obszar problemowy powinien zostać wyznaczony zgodnie z art. 47 ust.1 rozporządzenia 828/2006 (Dz. Urz. UE L 45 z 15.02.2007 ze zm.).

Kryteria wyboru projektów wspólne dla wszystkich poddziałań i działań w ramach Osi Priorytetowych 1.-9. RPO WP (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3) Ocena wykonalności- kryteria dopuszczalności.

Wskazano że projekty realizowane w poniższych poddziałaniach muszą być zgodne ze szczegółowymi dokumentami rozwojowymi województwa pomorskiego:

W przypadku poddziałania 3.2.1 Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne weryfikowana będzie zgodność projektu z Programem Rewitalizacji. W przypadku działania 5.1 Gospodarka odpadami weryfikowana będzie zgodność projektu z Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Pomorskiego 2010. W przypadku działania 7.1 Infrastruktura ochrony zdrowia weryfikowana będzie zgodność projektu z programem „Zdrowie dla Pomorza”. W przypadku działania 7.2 Zintegrowany system ratownictwa weryfikowana będzie zgodność projektu z „Koncepcją funkcjonowania zintegrowanego systemu ratownictwa”. W przypadku działania 8.2 Lokalna infrastruktura ochrony środowiska weryfikowana będzie lokalizacja przedmiotu wniosku w odniesieniu do obszarów aglomeracji wskazanych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych.

Kryteria formalne wyboru projektów dla Działania 9.3

Wyszczególniono: Dla kryterium wykonalności środowiskowej - „poprawność procedury OOS” - ocena przeprowadzana jest dwuetapowo. W trakcie oceny formalnej, w przypadku stwierdzenia niezgodności, projekt zostanie przekazany warunkowo do dalszej oceny. Będzie on mógł uzyskać dofinansowanie, pod warunkiem spełnienia wszystkich zaleceń wydanych podczas oceny tego kryterium we wskazanym czasie, niezbędnym do zastosowania się do nich. Ostateczna weryfikacja kryterium przeprowadzana jest przed podpisaniem umowy o dofinansowanie.

Kryteria dopuszczalności

Wskazano na to, aby projekt oceniono pod względem zgodność z dokumentami warunkującymi realizację projektu- weryfikowana będzie zgodność projektu z planem odnowy miejscowości/planem rozwoju wsi/innym dokumentem określającym lokalny program rozwoju, opracowanym z inicjatywy mieszkańców.

Zastosowano kryteria wykonalności środowiskowej:

- 1) Zgodność z polityką ochrony środowiska- ocena warunków i przyjętych rozwiązań realizacji projektu m.in. pod kątem zgodności z ustawą prawo ochrony środowiska. Analiza wpływu projektu na środowisko, w tym obszary Natura 2000, na etapie jego realizacji i eksploatacji.
- 2) Poprawność procedury OOS(jeśli dotyczy)- weryfikacja prawidłowości postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko oraz poprawności decyzji warunkujących realizację inwestycji.

Kryteria wykonalności wyboru projektów dla Działań 1.1 i 1.2

KWWP wspólne dla Poddziałania 1.5.1 oraz wszystkich poddziałań

KWWP dla Działań 1.4 – 1.6 w ramach Osi Priorytetowej 1. (z wyłączeniem Poddziałania 1.5.1) i działań w ramach Osi Priorytetowych 2.-9 (z wyłączeniem Działania 9.3)

KWWP (z wyłączeniem Działań 1.3, 3.3 oraz typu projektów nr 3) w Działaniu 4.1 Rozwój regionalnej infrastruktury drogowej i typu projektów nr 5) w Działaniu 4.2 Rozwój regionalnej infrastruktury kolejowej, wymienionych w pkt 14 Uszczegółowienia RPO WP)

Dla zasady zrównoważonego rozwoju w kryterium wykonalności ważne jest kryterium poprawności

procedury OOS - ocena przeprowadzana jest dwuetapowo. Tak jak w całości RPO. Zastosowane kryteria wykonalności środowiskowej:

- 3) zgodność z polityką ochrony środowiska. 2) Poprawność procedury OOS (jeśli dotyczy).

3. Kryteria strategiczne wyboru projektów (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3) 3.1.

Charakter i zasady formułowania kryteriów strategicznych

Określono, że kryteria oceny strategicznej umożliwią wybór projektów, które:

- są zgodne z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego oraz Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego;
- wpisują się w realizację polityk horyzontalnych Unii Europejskiej, a w szczególności w zakresie zrównoważonego rozwoju.

System kryteriów strategicznej oceny projektów składa się z trzech poziomów:

A) wartość dodana projektu, obejmuje kryteria ogólne dla wszystkich projektów podlegających ocenie strategicznej.

B) ukierunkowanie (profil) projektu, obejmuje kryteria specyficzne, zgodne z preferencjami zdefiniowanymi w danej Osi Priorytetowej, Działaniu, Poddziałaniu, czy też grupie projektów.

C) zgodność projektu z politykami horyzontalnymi UE, obejmuje kryteria przekrojowe dotyczące zgodności projektu z politykami horyzontalnymi UE, w tym:

C1) promowanie zrównoważonego rozwoju. Oceniane są proponowane przez projekt rozwiązania w sferze ochrony i poprawy jakości środowiska przyrodniczego. (Zapis bardzo ogólny.)

C2) równość szans i niedyskryminacja Oceniane są proponowane przez projekt rozwiązania w sferze realizacji polityki równości szans i niedyskryminacji.

Ocena projektów wg kryteriów strategicznych będzie realizowana w następujących formułach:

- zgodność z daną cechą programu- odpowiedź TAK/NIE, i wartość punktowa 0/1;
- jakość relacji między cechą projektu, a odpowiednią cechą Programu, której będzie można przyporządkować odpowiedź jakościową (mniej – bardziej) i konsekwentnie – wartości punktowe w określonej skali (np. od 0 do 2);
- siła zjawiska / procesu stymulowanego przez projekt, której można przyporządkować odpowiedź ilościową, a przez to wartości punktowe w określonych przedziałach liczbowych (np. od 0 do 3).

Maksymalna liczba punktów do zdobycia przez projekt wynosi 100, niezależnie od Osi Priorytetowej, Działania i Poddziałania. Wyjściowy rozkład wartości punktowych dla trzech obszarów kryteriów, co do zasady, wynosi: dla obszaru kryteriów A- 50 (± 10) pkt; dla obszaru kryteriów B- 40 (± 10) pkt; dla obszaru kryteriów C- 10 pkt.

4.2 Ocena kryteriów strategicznych dla projektów pozostałych pod kątem stopnia odzwierciedlenia zasady

4.1 Szczegółowa ocena kryteriów strategicznych wyboru projektów z obszarów.

W tabeli zaznaczono pogrubioną czcionką projektu z obszarów zrównoważonego rozwoju, ochrony przyrody, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii, gospodarki ściekowej, gospodarki odpadami.

L.p.	Oś/działanie/poddziałanie RPO WP 2007-2013	Kryteria B. Ukierunkowanie (profil) B1. Zgodność z preferencjami wsparcia w danym Działaniu/ Poddziałaniu Ważniejsze zastosowane kryteria, które podlegają ocenie z punktu widzenia realizacji zasady zrównoważonego rozwoju.	Punkty przyznawane za spełnienie kryterium C1
1.	Kryteria strategiczne wyboru projektów dla poddziałań i działań w ramach osi priorytetowych 1.-9 (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3).	Zastosowanie rozwiązań w sferze ochrony i poprawy jakości środowiska przyrodniczego w zakresie oszczędności surowców, energii i ograniczenia emisji szkodliwych substancji do środowiska.	Praktycznie we wszystkich działaniach do zdobycia tylko 5 punktów.
2.	D 1.4 Systemowe Wspieranie Przedsiębiorczości.		2 pkt.
3.	OŚ 3 Funkcje Miejskie i Metropolitalne. 3.1 Rozwój i Integracja Systemów	Zgodność ze zintegrowanym planem rozwoju transportu miejskiego (lub innym równoważnym dokumentem dotyczącym rozwoju transportu miejskiego na danym	8 pkt.

	Transportu Zbiorowego-obszar metropolitalny.	obszarze). Zgodność z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego.	
4.	D3.2. Wzrost Atrakcyjności Przestrzeni Miejskiej PD 3.2.1 Kompleksowe Przedsięwzięcia Rewitalizacyjne. Obszar Metropolitalny z wyłączeniem Gdańska i Gdyni oraz z wyłączeniem Słupska PD 3.2.2 Inwestycje Zwiększające Potencjał Rozwojowy Miast	Uspołecznienie projektu, w tym ocena sposobu zaangażowania społeczności lokalnej w jego realizację i wykorzystania wyników konsultacji społecznych. Objęcie przedmiotem projektu obszarów lub obiektów będących pod ochroną konserwatorską i/lub uwzględnionych w gminnych programach opieki nad zabytkami. Zgodność z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego.	5 pkt.
5.	OŚ 4. Regionalny System Transportowy D4.1. Rozwój Regionalnej Infrastruktury Drogowej	Zgodność ze Strategią Rozwoju Transportu w Województwie Pomorskim na lata 2007-2020i wynikającymi z niej programami rozwoju transportu. Zgodność z Wojewódzkim Programem Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego – Gambit Pomorski. Wpływ realizacji projektu na usprawnienie ważnych dla województwa połączeń drogowych wiążących regionalny system transportowy z siecią dróg wyższego rzędu lub wpływających na poprawę dostępności do obszarów koncentracji ludności i aktywności gospodarczej (w tym turystycznej), a także do rynku pracy i usług edukacyjnych; - zastosowanie rozwiązań w sferze ochrony i poprawy jakości środowiska przyrodniczego.	Rozwiązania w sferze ochrony i poprawy jakości środowiska przyrodniczego oceniane w obszarze B1
6.	D 4.2. Rozwój Regionalnej Infrastruktury Kolejowej	Zgodność ze Strategią Rozwoju Transportu w Województwie Pomorskim na lata 2007-2020 i wynikającymi z niej programami rozwoju transportu; Wpływ realizacji projektu na poprawę dostępności do obszarów koncentracji ludności i aktywności gospodarczej, a także do rynku pracy i usług edukacyjnych lub obszarów atrakcyjnych turystycznie, w tym cennych przyrodniczo. Wpływ inwestycji na odciążenie sieci drogowej.	8 pkt.
7.	D4.3. Rozwój i Poprawa Dostępności Węzłów Transportowych	Zgodność ze Strategią Rozwoju Transportu w Województwie Pomorskim na lata 2007-2020 i wynikającymi z niej programami rozwoju transportu właściwymi dla danej gałęzi transportu.	8 pkt.
8.	O 5. Środowisko i Energetyka Przyjazna Środowisku D 5.1 Gospodarka Odpadami	Zgodność z Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Pomorskiego 2010. Zgodność z Programem Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego.	8 pkt.
9.	D 5.2 Gospodarka Wodna	Zgodność z Programem Małej Retencji Województwa Pomorskiego do roku 2015. Wpływ inwestycji na poprawę bilansu wodnego oraz wykorzystanie i zwiększenie naturalnych zdolności retencyjnych zlewni.	8 pkt.
10.	D5.3 Zarządzanie Informacją o Środowisku	Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.	8 pkt.
11.	D5.4 Rozwój Energetyki Opartej na Źródłach Odnawialnych	Zgodność z Regionalną strategią energetyki ze szczególnym uwzględnieniem źródeł odnawialnych. Zgodność z gminnymi założeniami do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.	8 pkt.
12.	D 5.5 Infrastruktura Energetyczna i Poszanowanie Energii	Zgodność z Regionalną strategią energetyki ze szczególnym uwzględnieniem źródeł odnawialnych. Zgodność z gminnymi założeniami do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe. Lokalizacja projektu na obszarach wymagających podjęcia	8 pkt.

		<p>działań przyczyniających się do obniżenia wielkości emisji do powietrza substancji zanieczyszczających, takich jak strefy objęte naprawczymi programami ochrony powietrza, obszary o dużej gęstości zaludnienia oraz cenne przyrodniczo.</p> <p>Wpływ projektu na jakość atmosfery i obniżenie wielkości emisji zanieczyszczeń.</p>	
13.	OŚ 6. Turystyka i Dziedzictwo Kulturowe D6.1 Infrastruktura Wzmacniająca Potencjał Turystyczny	<p>Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.</p> <p>Zgodność ze Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013.</p> <p>Zgodność z Programem Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego.</p> <p>Lokalizacja projektu, w całości lub w części na obszarach słabych strukturalnie.</p> <p>Lokalny, ponadlokalny, regionalny lub ponadregionalny zasięg projektu.</p> <p>Wpływ projektu na zrównoważony rozwój obszarów chronionych.</p>	6 pkt.
14.	D 6.2 Promocja i Informacja Turystyczna	<p>Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.</p> <p>Zgodność ze Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013.</p> <p>Zgodność z Programem Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego.</p> <p>Lokalny, ponadlokalny lub regionalny zasięg projektu;</p> <p>Kompleksowość projektu z punktu widzenia jego przedmiotu oraz wpływu na rozwijanie nowych produktów turystycznych lub kulturowych.</p>	5 pkt.
15.	D6.3 Regionalne Dziedzictwo Kulturowe o Potencjale Turystycznym	<p>Zgodność z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010.</p> <p>Zgodność ze Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013.</p> <p>Zgodność z Programem Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego.</p> <p>Zgodność z gminnym programem opieki nad zabytkami;</p> <p>Status projektu, w odniesieniu do obiektów podlegających ochronie zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.</p>	5 pkt.
16.	D 6.4 Wspieranie i Zachowanie Walerów Przyrodniczych	<p>Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.</p> <p>Zgodność ze Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013.</p> <p>Zgodność z Programem Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego.</p> <p>Zgodność z Programem Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego.</p> <p>Kompleksowość projektu, z punktu widzenia powiązania ochrony, rewaloryzacji i udostępniania obszarów cennych przyrodniczo.</p> <p>Lokalny, ponadlokalny lub regionalny zasięg projektu.</p>	6 pkt.
17.	OŚ 7. Ochrona Zdrowia i System Ratownictwa D7.1 Infrastruktura Ochrony Zdrowia		5 pkt.
18.	D 7.2 Zintegrowany System Ratownictwa		4 pkt.

19.	O 8. Lokalna Infrastruktura Podstawowa D 8.1 Lokalny Potencjał Rozwojowy PD 8.1.1 Lokalna Infrastruktura Drogowa	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Zgodność z Wojewódzkim Programem Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego – Gambit Pomorski. Ocena inwestycji pod kątem powiązań komunikacyjnych między stolicami powiatów bądź powiązań wewnątrz powiatu: pomiędzy jego stolicą a stolicami gmin lub pomiędzy stolicami gmin. Stopień poparcia społeczności lokalnej dla projektu oraz zaangażowania w jego realizację, w tym finansowego, zainteresowanych podmiotów gospodarczych.	8 pkt.
20.	P 8.1.2 Lokalna Infrastruktura Wspierająca Rozwój Gospodarczy, Projekty Dotyczące Turystyki, Dziedzictwa Historycznego i Kompleksowych Przedsięwzięć Rewitalizacyjnych	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Zgodność ze Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013. Zgodność z Programem Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego. Zgodność z gminnymi programami opieki nad zabytkami. Rewitalizacyjny charakter projektu, odniesienie do historycznego znaczenia obiektu oraz ocena funkcji obiektu będącego przedmiotem inwestycji po jej zakończeniu. Stopień poparcia społeczności lokalnej dla projektu oraz zaangażowania w jego realizację, w tym finansowego, zainteresowanych podmiotów gospodarczych.	5pkt.
21.	P8.1.2 Lokalna Infrastruktura Wspierająca Rozwój Gospodarczy, Projekty Dotyczące Kompleksowego Uzbrojenia Terenów pod Inwestycje Gospodarcze	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Kompleksowość projektu, w kontekście uwzględnienia budowy lub rozbudowy bezpośrednich dróg dojazdowych do terenu przeznaczonego pod inwestycje gospodarcze. Stopień poparcia społeczności lokalnej dla projektu oraz zaangażowania w jego realizację, w tym finansowego, zainteresowanych podmiotów gospodarczych.	5 pkt.
22.	8.2 Lokalne Infrastruktura Ochrony Środowiska, Inwestycje Wodno-Kanalizacyjne	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Lokalizacja projektu i oddziaływanie projektu wobec obszarów cennych przyrodniczo oraz zlewni rzek i jezior; Zgodność z Programem Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego. Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem jego gminnego lub ponad gminnego zasięgu przestrzennego oraz montażu finansowego i obecności w nim kapitału prywatnego. Kompleksowość projektu, z punktu widzenia powiązania inwestycji dotyczących zaopatrzenia w wodę oraz odbioru i oczyszczania ścieków w sposób prowadzący do zmniejszenia dysproporcja pomiędzy liczbą osób podłączonych sieci kanalizacji sanitarnej a liczbą osób podłączonych do sieci wodociągowej.	8 pkt.
23.	8.2 Lokalne Infrastruktura Ochrony Środowiska, Gospodarka Odpadami	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Lokalizacja i oddziaływanie projektu wobec obszarów cennych przyrodniczo. Zgodność z Programem Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego. Zgodność z Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Pomorskiego 2010. Celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, z uwzględnieniem jego gminnego lub ponad gminnego zasięgu przestrzennego oraz montażu finansowego i obecności w nim kapitału prywatnego.	8 pkt.

		Kompleksowość projektu, z uwzględnieniem jego wkładu w podniesienie efektywności wykorzystania regionalnych obiektów unieszkodliwiania i odzysku odpadów.	
24.	OŚ 9. Lokalna Infrastruktura Społeczna i Inicjatywy Obywatelskie D 9.1 Lokalna Infrastruktura Edukacyjna, Sportowa i Kultury Projekty z zakresu Infrastruktury Społeczno Edukacyjnej	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Obszar oddziaływania projektu na sytuację w gminach o niższym od średniego dla wszystkich gmin wiejskich, wiejsko-miejskich i miast do 35 tys. mieszkańców wskaźniku odsetka dzieci w wieku 0-6 lat. Sieciowość projektu, w tym celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, w tym odpowiednich partnerów społecznych, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.	4 pkt.
25.	D9.1 Lokalna Infrastruktura Edukacyjna, Sportowa i Kultury Projekty z zakresu Infrastruktury Kultury	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Kompleksowość projektu, z punktu widzenia jego wpływu na udostępnianie różnych usług kulturalnych na danym obszarze lub realizację innych funkcji społecznych. Sieciowość projektu, w tym celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, w tym odpowiednich partnerów społecznych, z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.	4 pkt.
26.	D9.1 Lokalna Infrastruktura Edukacyjna, Sportowa i Kultury Projekty z zakresu Infrastruktury Sportowo-Rekreacyjnej	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Kompleksowość projektu, w kontekście wypełniania funkcji dodatkowych przez obiekty sportowe; sieciowość projektu, w tym celowość partnerstwa i stopień zaangażowania partnerów, w tym odpowiednich partnerów społecznych (m.in. stowarzyszeń i klubów sportowych), z uwzględnieniem oceny montażu finansowego oraz obecności w nim kapitału prywatnego.	4 pkt.
27.	D 9.2 Lokalna Infrastruktura Ochrony Zdrowia	Lokalizacja projektu, w całości lub w części na obszarach słabych strukturalnie. Zgodność z Programem Zdrowie dla Pomorzana na lata 2005-2013. Wpływ projektu na podniesienie potencjału jednostek ochrony zdrowia w zakresie upowszechnienia profilaktyki i dostępność diagnostyki.	3 pkt.
28.	D 9.3 Lokalne Inicjatywy Obywatelskie	Lokalizacja projektu, w całości lub w części, na obszarach słabych strukturalnie. Status wnioskodawcy projektu jako organizacji pozarządowej, z uwzględnieniem jej lokalnego charakteru. Współpraca samorządu gminy oraz sektora pozarządowego, w tym udział i rola organizacji pozarządowej w realizacji projektu.	5 pkt.
29.	Kryteria wyboru projektów dla Osi Priorytetowej 1. Działania 1.3 i Osi priorytetowej 10 Określono polityki horyzontalne w tym czy wniosek jest zgodny z polityką promowania zrównoważonego rozwoju, tj. opisuje rozwiązania w zakresie środowiska przyrodniczego;		

(+)	(-)
Procedura wyboru i oceny projektów opisana w szczegółowy sposób.	Wskazany 3 dni krótki czas na wniesienie poprawek na etapie oceny formalnej
	Brak członków przedstawicieli partnera społecznego na etapie oceny strategicznej projektów.
	RPO WP na etapie wybór wniosków o dofinansowanie realizacji projektu przez Zarząd Województwa Pomorskiego , dopuszcza uznaniowość, bo jak interpretować- zdarzenia

	<p>losowe lub pojawienie się okoliczności lub informacji ni znanych?</p> <p>„W uzasadnionych przypadkach takich jak m.in. zdarzenia losowe, pojawienie się okoliczności lub informacji nieznanych na etapie oceny ZE i GS, ZWP może wybrać projekty nie kierując się rekomendacjami GS – wymaga to jednakże każdorazowego uzasadnienia w uchwale o wyborze”. Przewodnika Beneficjenta RPO WP 2007-2013, wersja z dnia 26 lutego 2013 r. s. 42</p>
	Zaznaczyć należy, iż od informacji o wyniku oceny strategicznej przysługuje protest jedynie w kwestiach proceduralnych.
	Nie określono kryterium sprawdzania realizacji polityk horyzontalnych – zrównoważonego rozwoju.
	Wojewoda nadzoruje wykonanie kompensacji przyrodniczej. Zapis nie została dostosowany do obowiązującego prawa w zakresie ochrony przyrody.
	OS 10 Brak procedury zielonych standardów- zielone zamówienia publiczne.
	Biznes plan nie ujmuje kosztów zmieszenia oddziaływania inwestycji na środowisko-zielony standard.
	Poddziałanie 3.2.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne Nie ujmuje się potrzeb przyrodniczych, środowiskowych- rozumianych jako środowisko przyrodnicze *(zawężenie do potrzeb społeczno-gospodarczych i przestrzennych.
	W składzie KOPów brak przedstawicieli organizacji społecznych (obywatelskich)

Rekomendacje/uwagi:

1.Należy się zastanowić czy zastosowanie kryterium wykonalności środowiskowej dla projektów w Działaniu 9.3 jest konieczne, z uwagi na małą skalę realizowanych projektów. Kwota projektu do 50 tys. zł.

2. Kryteria strategiczne wyboru projektów (z wyłączeniem Działań 1.3 i 3.3) 3.1.

Zastawano zapis- KS wpisują się w realizację polityk horyzontalnych Unii Europejskiej, a w szczególności w zakresie zrównoważonego rozwoju. Nasuwa się pytanie co oznacza słowo „wpisują” się? Jak będzie weryfikowane owe wpisywanie się w polityki horyzontalne ? Jak będzie wskaźnikowane? Nie zostało to doprecyzowane.

3. Przy opisie kryteriów- zgodność projektu z politykami horyzontalnymi UE, w tym: C1 Promowanie zrównoważonego rozwoju. Oceniane są proponowane przez projekt rozwiązania w sferze ochrony i poprawy jakości środowiska przyrodniczego. Należy uszczegółowić ten zapis.

4. OS 10. Brak np. rozwiązań minimalizujących wpływ na środowisko np. zielony standard/ zielone zamówienia publiczne przy wdrażaniu projektów realizujących cele osi.

5. Podstawowe zasady wdrażania Działania/Poddziałania 1.4,1.5 i 3.2.1

Beneficjent w celu uzyskania współfinansowania dołącza do przedkładanego projektu biznesplan.

W biznes planie nie ujęto np. kosztów zmieszenia oddziaływania inwestycji na środowisko lub zazieleniania inwestycji - zielony standard/zielone zamówienia publiczne.

6. Poddziałanie 3.2.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne

Przewiduje się, że przedsięwzięcia realizowane w ramach Poddziałania 3.2.1 będą miały formułę „projektów zintegrowanych” ukierunkowanych na kompleksowe rozwiązanie jasno zdefiniowanych problemów społeczno-gospodarczych i przestrzennych na terenie danego miasta. Brak ujęcia aspektów ochrony przyrody, rewitalizacji przyrodniczej.

7. Podstawowe zasady wdrażania Działania/Poddziałania 1.4,1.5 i 3.2.1

Beneficjent w celu uzyskania współfinansowania dołącza do przedkładanego projektu biznesplan. W biznes planie nie ujęto np. kosztów zmieszenia oddziaływania inwestycji na środowisko lub zazieleniania inwestycji - zielony standard/zielone zamówienia publiczne.

6. Projekty kluczowe a zrównoważony rozwój

Na liście projektów kluczowych znalazło się 16 inwestycji z 5 osi priorytetowych na łączną kwotę 1 091 716 298 złotych. Na uwagę zasługuje fakt pojawienia się dużych inwestycji kolejowych, których łączny budżet wyniósł prawie 31% (337 786 280 zł) całej kwoty na projekty kluczowe. Inwestycje te to: rewitalizacja i modernizacja tzw. „Helskiego Korytarza Kolejowego” – 61,8 km linii kolejowej Reda-Hel oraz tzw. „Kościerskiego Korytarza Kolejowego” – 67,3 km linii kolejowej Kościerzyna – Gdańsk Osowa– Gdynia Główna. Warto dodać, iż jeszcze w 2007 roku nie przewidywano tych kolejowych projektów kluczowych natomiast wówczas istniał, ostatecznie nie zrealizowany, projekt internetu szerokopasmowego opartego o sieć światłowodową łączącą wszystkie miasta powiatowe i miejscowości gminne o szacowanej wartości 120 mln zł.

Z innych projektów kluczowych wpisujących się w ideę zrównoważonego można wymienić „Kwidziński Park Przemysłowo-Technologiczny z Centrum Energii Odnawialnej” (40 mln zł), mający stanowić strefę nowoczesnych technologii i usług związanych z wykorzystaniem energii odnawialnej. Ponadto na liście znalazły się m.in. Budowa Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Nowym Dworze k/Angowic (44 mln zł) oraz Centra Informacji Turystycznej – Bramy Kaszubskiego Pierścienia (23,9 mln. zł). Duża część środków została przeznaczona na przebudowę dróg wojewódzkich – ponad 42% (465,93 mln zł) wydatków na projekty kluczowe.

7. Alokacje środków finansowych a zrównoważony rozwój

Plan finansowy RPO WP 2007-2013

Źródłami finansowania RPO WP jest: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego **EFRR** oraz środki krajowe. Wartość EFRR przeznaczona na realizację RPO WP wynosi **5,35%** całkowitej alokacji tego funduszu w ramach 16 Regionalnych Programów Operacyjnych w Polsce tj. **885 065 762 EUR**.

Łączna wartość RPO WP wyniesie około **1 227,1 mln EUR**, z czego wkład krajowy (publiczny i prywatny) stanowić będzie **342,1 mln EUR**. Krajowy wkład publiczny szacowany jest na poziomie około **240,8 mln EUR**, a prywatny – **101,3 mln EUR**. Środki przeznaczone na realizację celów Strategii Lizbońskiej (earmarking) wyniosą łącznie około **581,8 mln EUR**, tj. **47,4%** ogółu środków w RPO WP. Alokacja EFRR przeznaczona na finansowanie lizbońskich kategorii interwencji wyniesie około **388,2 mln EUR**, tj. około **43,9%** wartości EFRR.

Zwiększenie alokacji środków w 2011 roku.

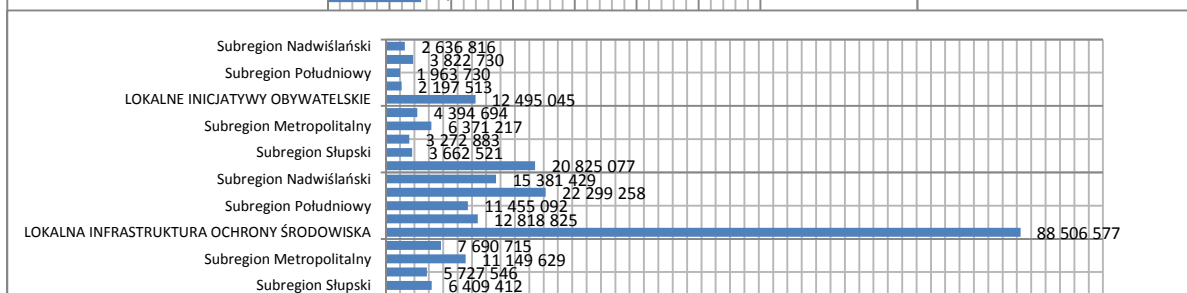
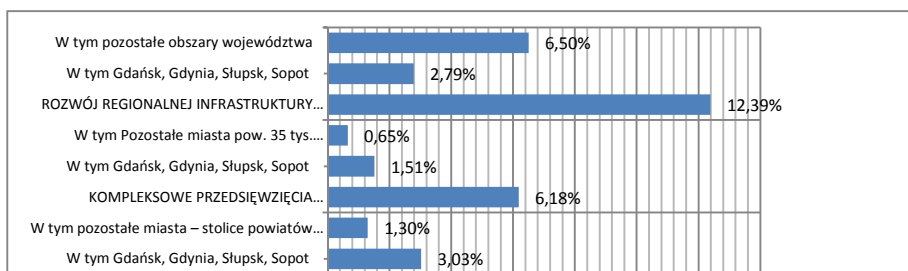
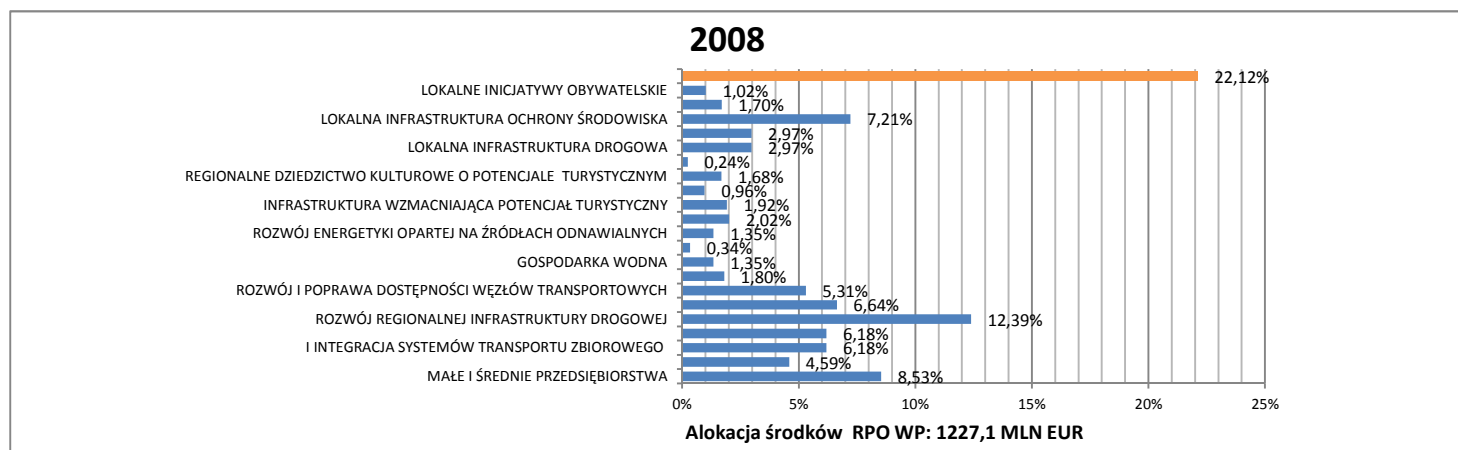
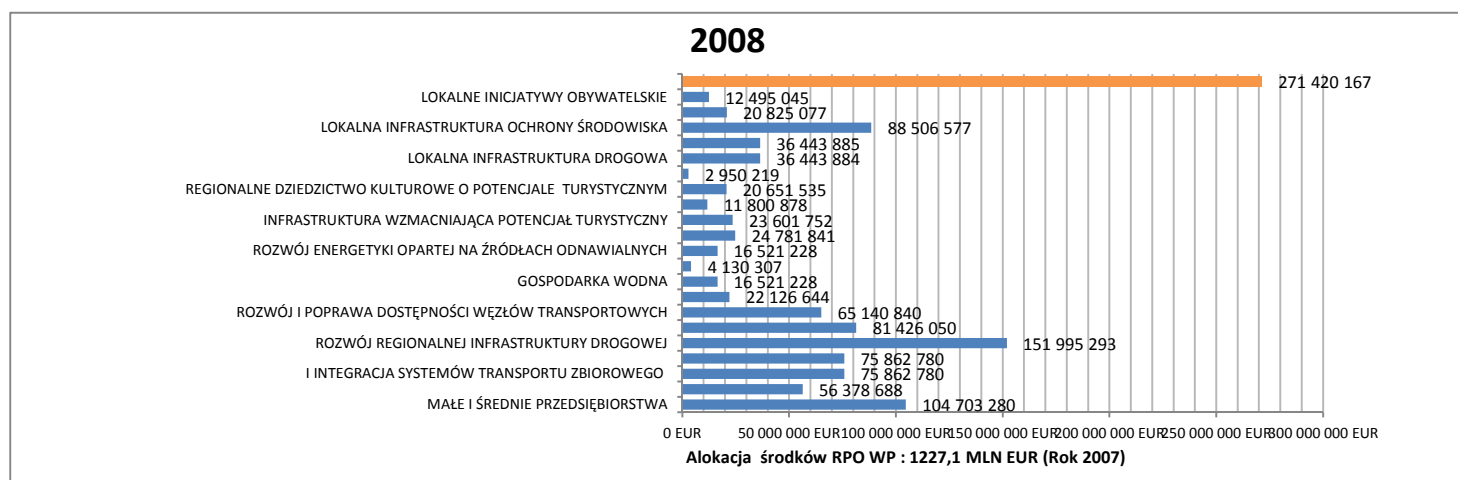
Uwzględniając dodatkowe środki EFRR alokowane na realizację RPO WP w 2011 r., pochodzące z Krajowej Rezerwy Wykonania oraz Dostosowania Technicznego w wysokości **53 313 924 EUR**, ogólna wartość środków EFRR w Programie wynosi **938 379 686 EUR**. Łączna wartość RPO WP wyniesie około **1 292,4 mln EUR**, z czego wkład krajowy (publiczny i prywatny) stanowić będzie **354,1 mln EUR**. Krajowy wkład publiczny szacowany jest na poziomie około **252,4 mln EUR**, a prywatny – **101,7 mln EUR**. Środki przeznaczone na realizację celów Strategii Lizbońskiej (earmarking) wyniosą łącznie około **626,8 mln EUR**, tj. **48,5%** ogółu środków w RPO WP. Alokacja EFRR przeznaczona na finansowanie lizbońskich kategorii interwencji wyniesie około **426,0 mln EUR**, tj. około **45,4%** wartości EFRR.

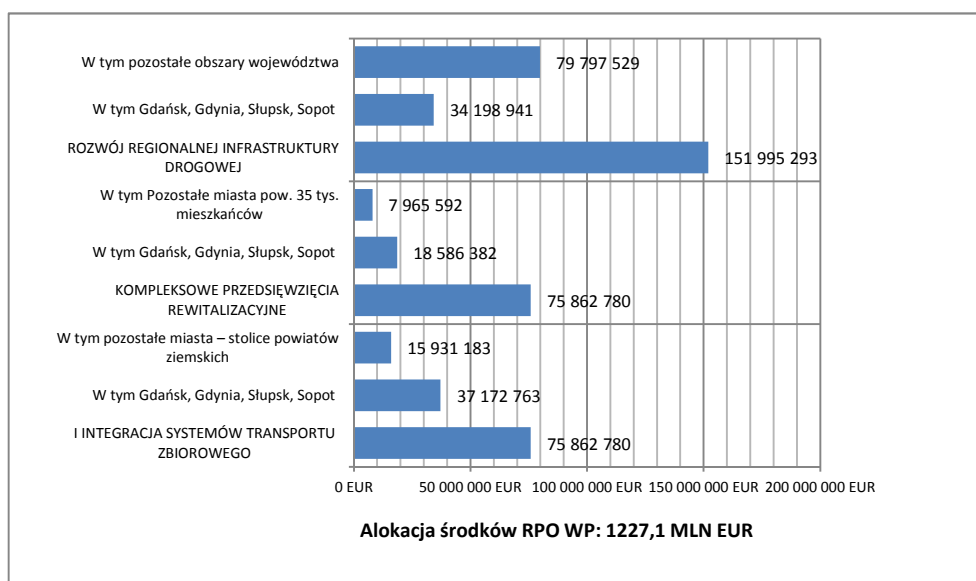
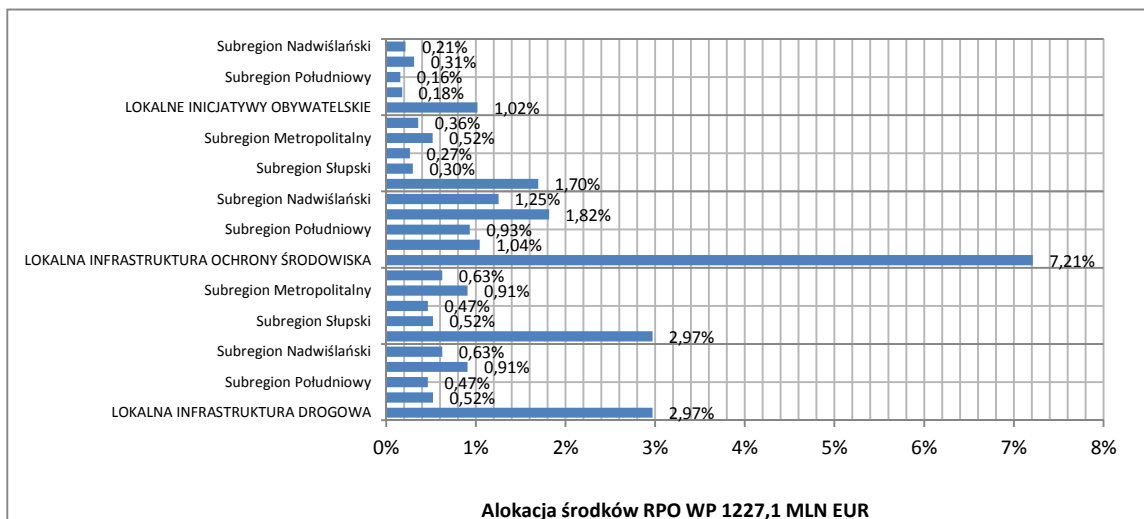
Uszczegółowienie 2013

W uszczegółowieniu zostały podane szczegółowe wartości środków zaangażowanych w finansowanie RPO WP mianowicie: **1 292 463 495 EUR**, z czego wkład krajowy (publiczny i prywatny) stanowić będzie **354 083 809 EUR**. Wartość krajowych środków publicznych szacowana jest na poziomie **252 378 713 EUR**, a prywatnych – **101 705 096 EUR**.

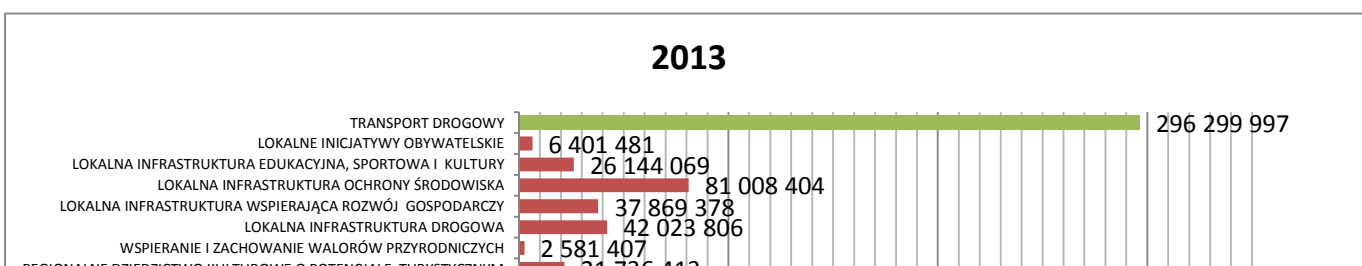
7.1 Zaprogramowane wsparcie finansowe obszarów: ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski), efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii, gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami w stosunku do całości środków dostępnych w RPO

Wykresy 6.1a Zaprogramowane wsparcie finansowe wybranych kategorii interwencji na tle całości środków dostępnych w RPO WP oraz zaplanowanych środków na wsparcie transportu drogowego (RPO WP 2008), wraz z subregionalnym podziałem środków w wybranych osiach priorytetowych.

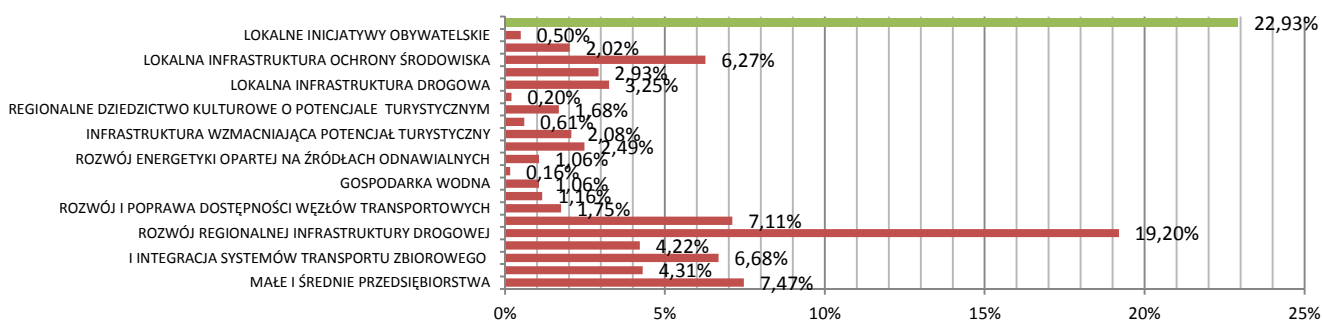

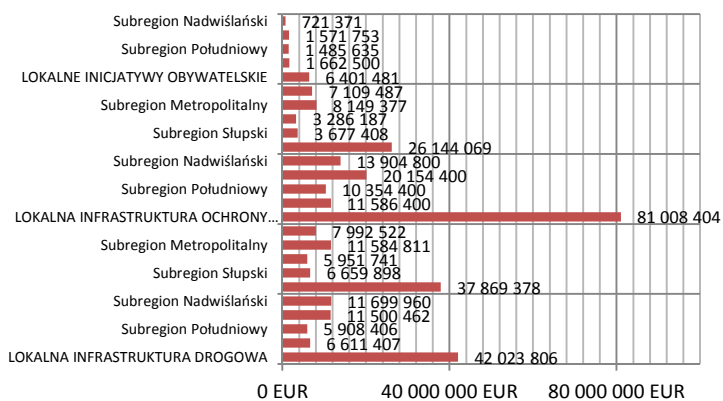
Wykresy 7.1 b Zaprogramowane wsparcie finansowe wybranych kategorii interwencji na tle całości środków dostępnych w RPO WP oraz zaplanowanych środków na wsparcie transportu drogowego (RPO WP 2013), wraz z subregionalnym podziałem środków w wybranych osiach priorytetowych.

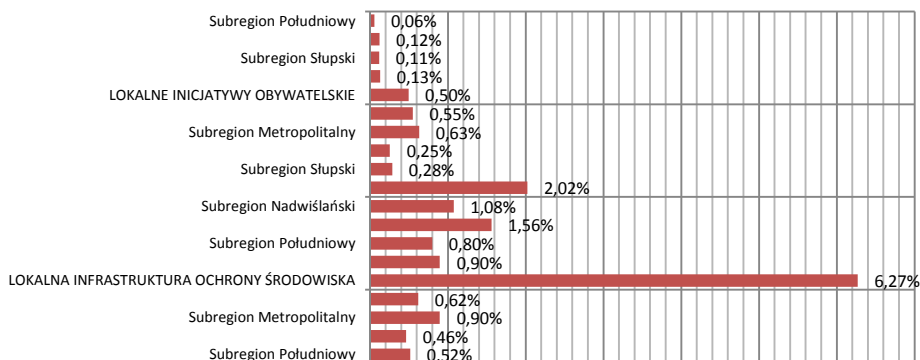
2013

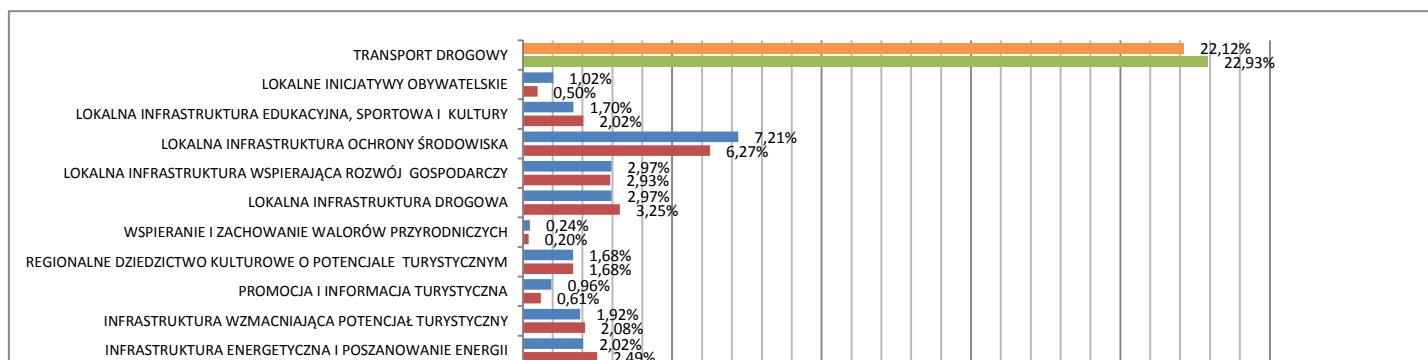
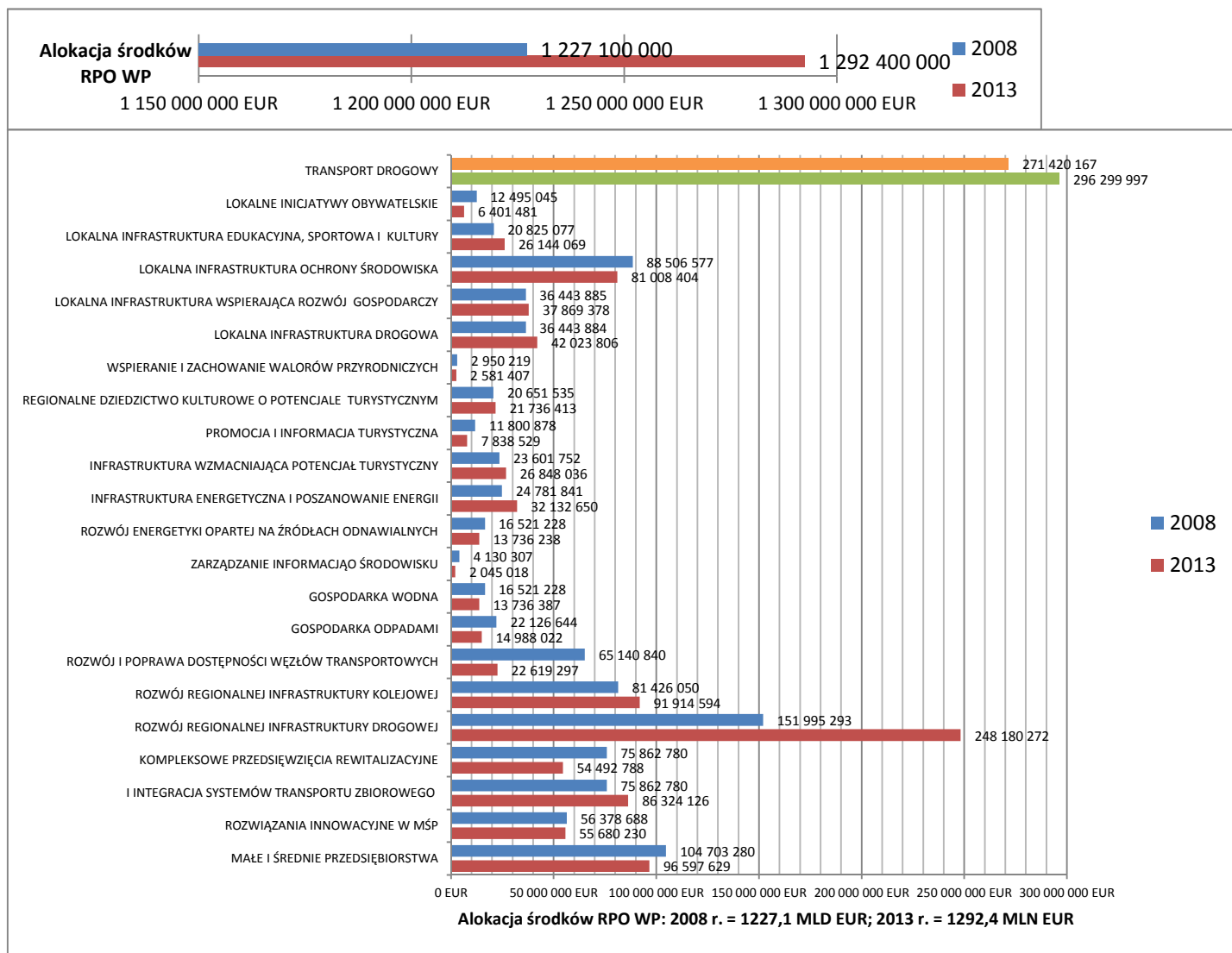
Alokacja środków RPO WP: 1292,4 MLN EUR

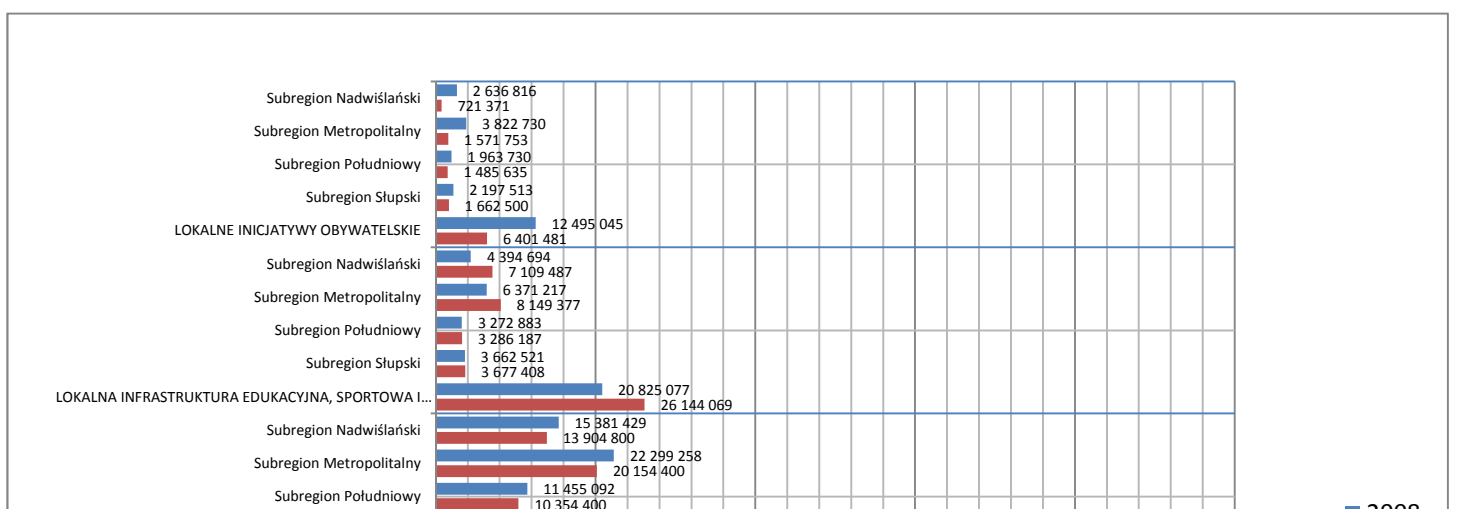
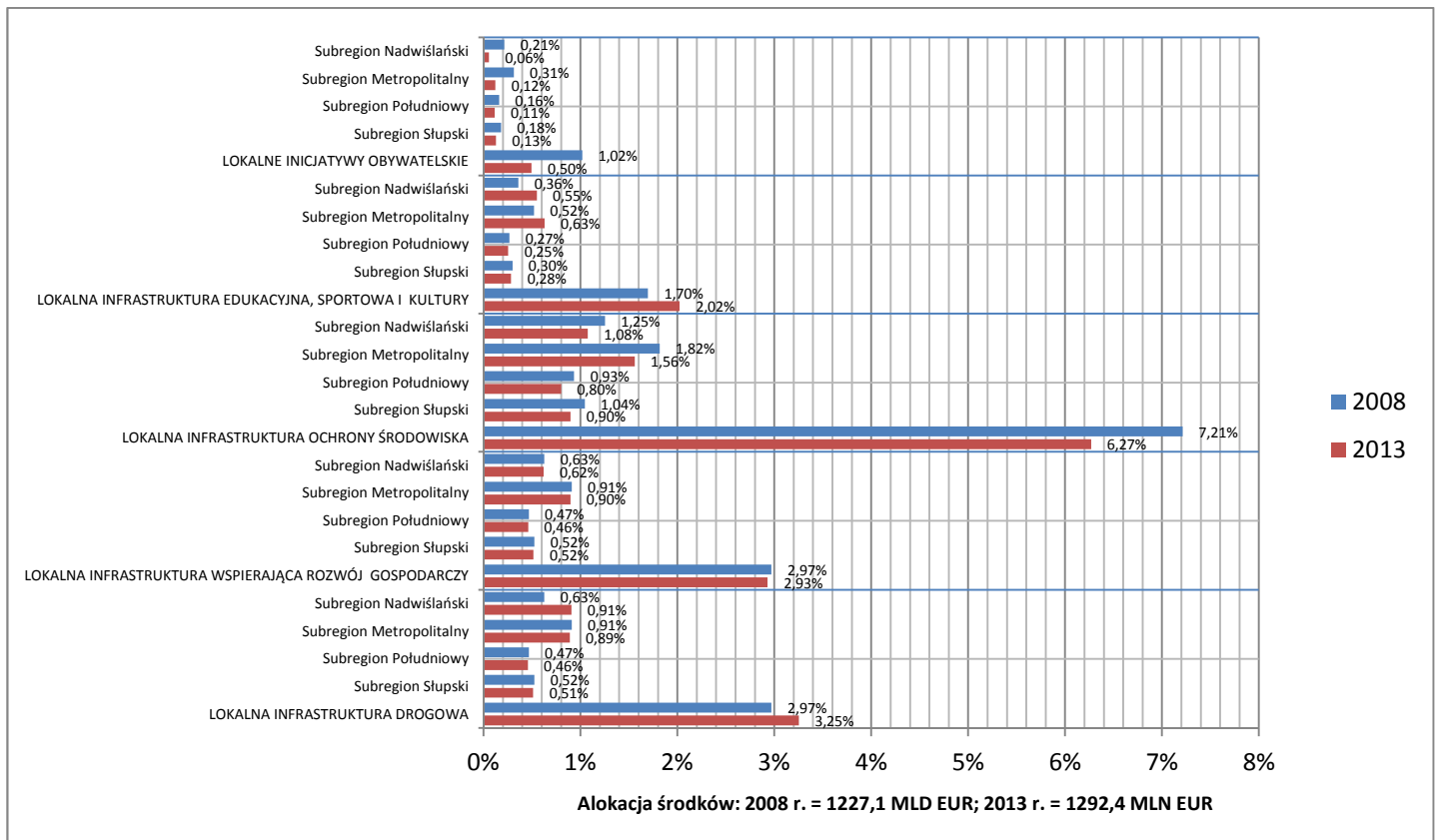

Alokacja środków RPO WP : 1292,4 MLN EUR

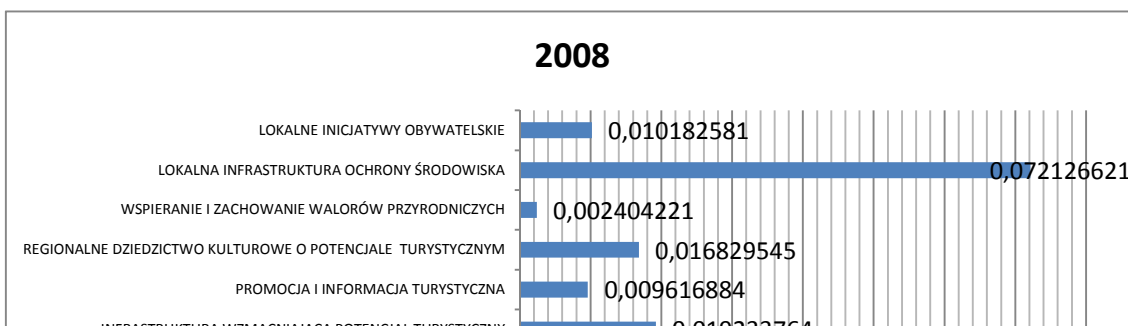
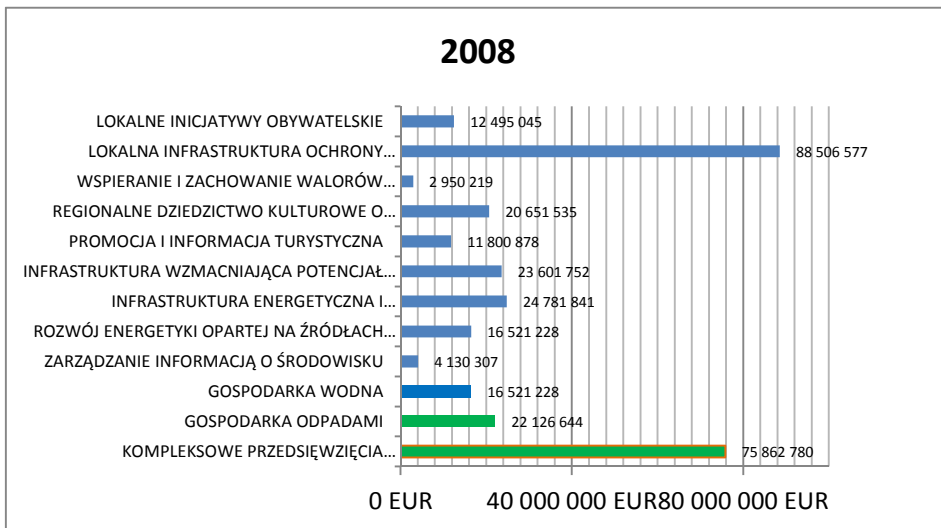
Wykresy 7.1c Zaprogramowane wsparcie finansowe wybranych kategorii interwencji na tle całości środków dostępnych w RPO WP oraz zaplanowanych środków na wsparcie transportu drogowego (RPO WP 2008/2013), wraz z subregionalnym podziałem środków w wybranych osiach priorytetowych.

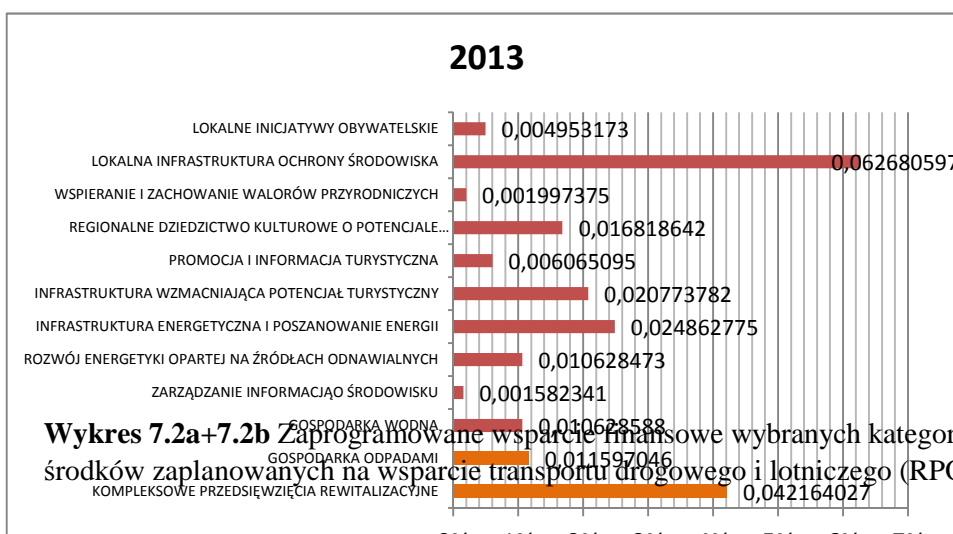
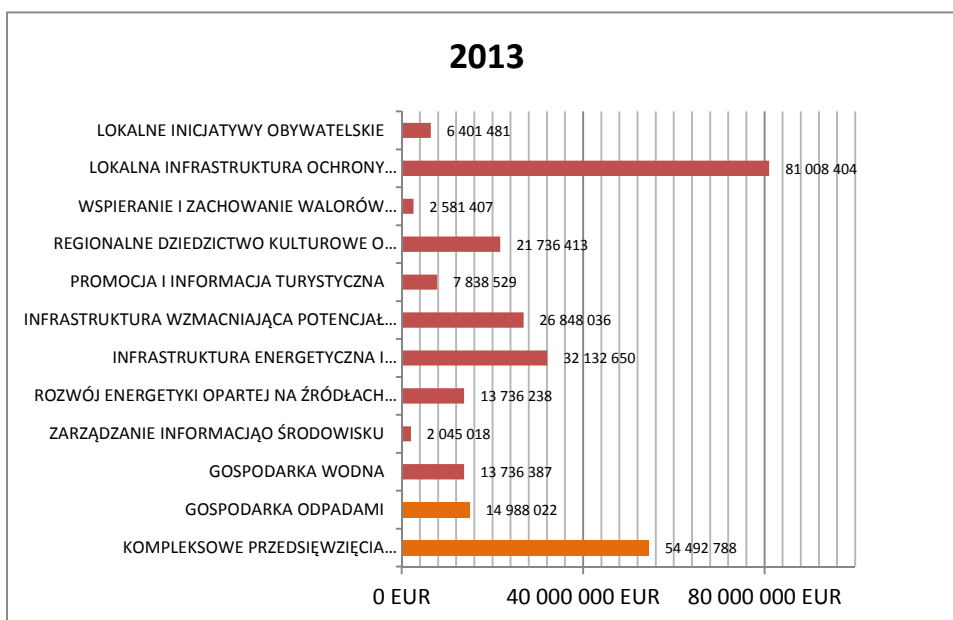

7.2 Zaprogramowane wsparcie finansowe obszarów: ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski), efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii, gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami na tle alokacji dla sektorów: transport drogowy i kolejowego.

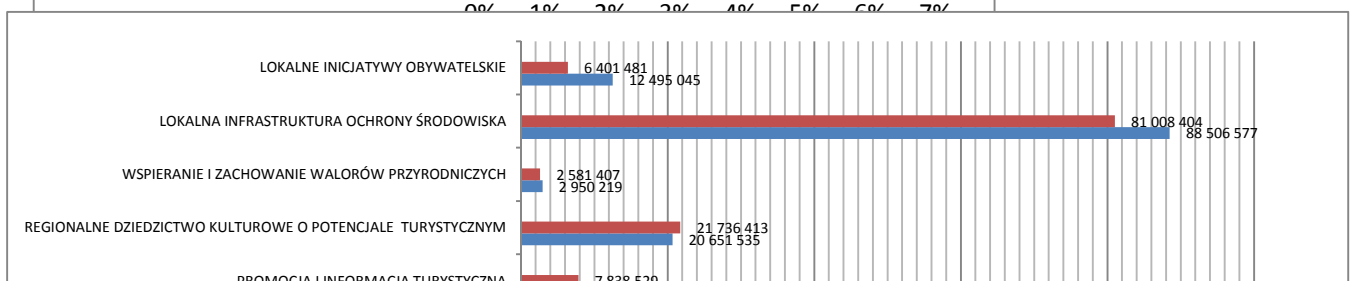
Wykres 7.2a Zaprogramowane wsparcie finansowe wYbranych kategorii interwencji na tle środków zaplanowanych na wsparcie transportu drogowego i kolejowego (RPO 2008).

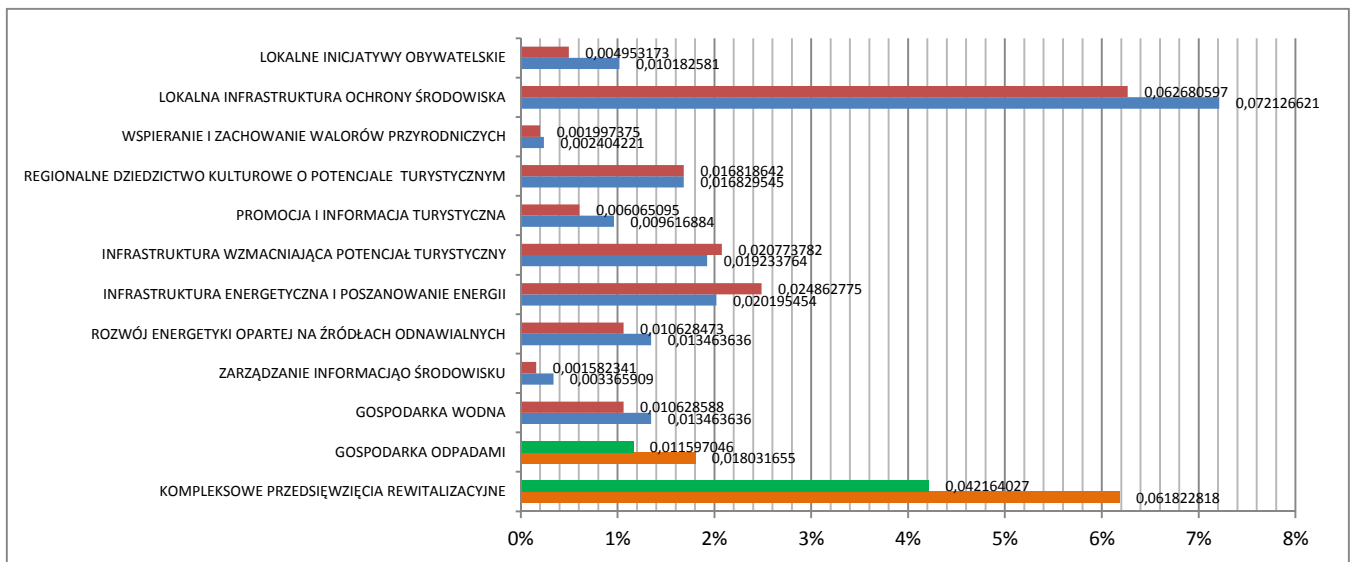

Wykres. 7.2b Zaprogramowane wsparcie finansowe wybranych kategorii interwencji na tle środków zaplanowanych na wsparcie transportu drogowego i kolejowego (RPO 2013)

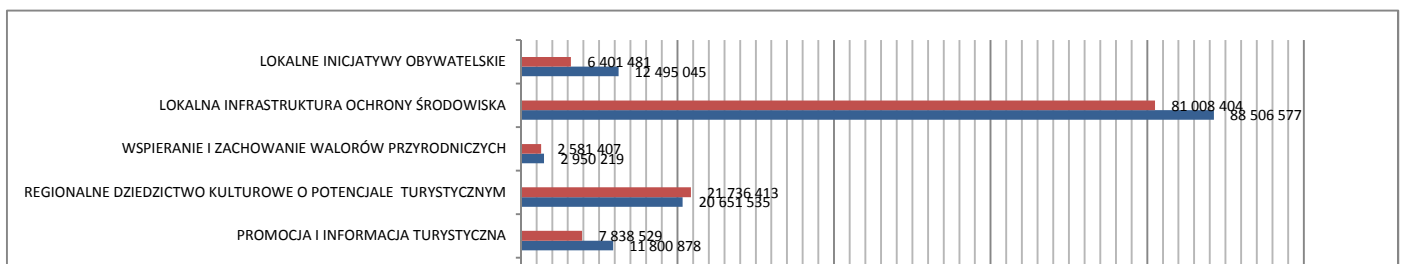
Wykres 7.2a+7.2b Zaprogramowane wsparcie finansowe wybranych kategorii interwencji na tle środków zaplanowanych na wsparcie transportu drogowego i lotniczego (RPO 2007+ RPO 2013)

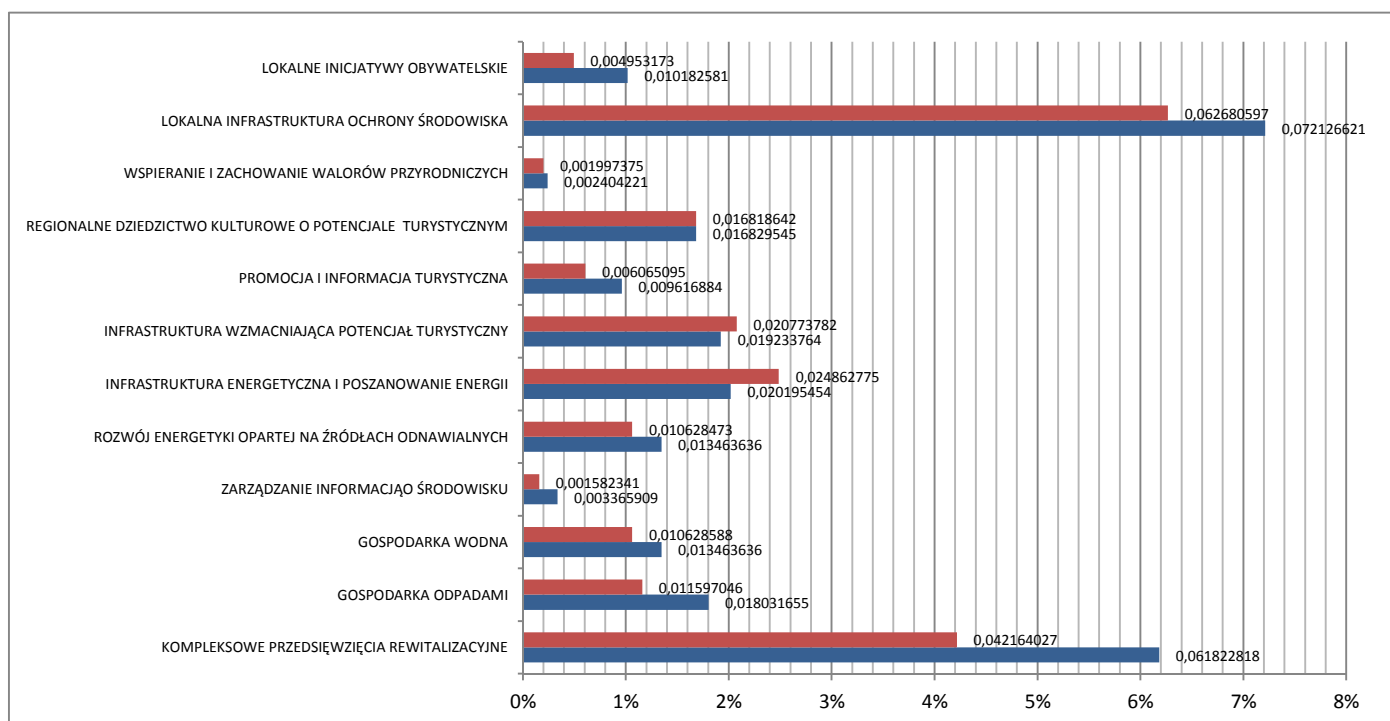

7.3 Zmiany alokacji dla obszarów: ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii, gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami

Wykres. 7.3 Zmiany w alokacjach dla wybranych kategorii interwencji pomiędzy latami 2008-2013.

7.4 Wskaźniki wdrażania RPO a zrównoważony rozwój

Tab. 7.4.1 Wartości poszczególnych wskaźników-produktu, rezultatu, oddziaływania RPO WP z roku 2007 i 2011. Poniższa tabela prezentuje wskaźniki dla ważnych z punktu widzenia zasady zrównoważonego rozwoju osi priorytetowych.

L. p.	Oś priorytetowa	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania	Zakładana wartość w roku	Zakładana wartość w roku docelowym
-------	-----------------	-------------------	--------------------	------------------------	--------------------------	------------------------------------

					docelowy m 2013 (RPO 2007)	2015 (RPO 2011)
1.	3	Liczba utworzonych węzłów integracyjnych transportu pasażerskiego (szt)	X	X	4	5
2.		Długość zmodernizowanych ciągów komunikacyjnych (km)	X	X	45	50
3.		x	Skrócenie czasu dostępności miejskim transportem zbiorowym do centrum obszaru metropolitalnego (min.) Założono 20% oszczędność czasu (obecny czas dostępności- 100 min.).	X	20	20
4.		X	Korzyści monetarne ze skrócenia czasu podróży (euro/rok).	x	12 000 000	20 000 000
5.		X	X	Liczba ludności w obszarze o dostępności 300m do przystanków miejskiego transportu zbiorowego (tys. osoby)	940	960
6.		x	X	Liczba pasażerów obsługiwanych przez miejski transport zbiorowy (średnioroczna, osoby, mln)	185	185
7.	4	Liczba projektów objętych wsparciem w ramach Osi Priorytetowej (szt) w tym z zakresu infrastruktury drogowej.			27	30
8.		Z zakresu infrastruktury			8	10

		kolejowej.				
9.		Długość wybudowanych /przebudowanych (zrekonstruowanych) dróg (km).			145	160
10		Długość wybudowanych/przebudowanych (zrekonstruowanych) linii kolejowych (km).			140	170
11			Łączna redukcja czasu przejazdu transportem kolejowym na modernizowanych liniach (min.).		96	Nie określono tego wskaźnika w dokumencie, wprowadzając wskaźnik: Korzyści monetarne ze skrócenia czasu podróży na nowych i zmodernizowanych liniach kolejowych w przewozach pasażerskich i towarowych (euro/rok)” 7 000 000
12				Liczba mieszkańców województwa w obszarze leżącym w zasięgu izochrony 60 minutowej dojazdu do Trójmiasta transportem drogowym (tys. osób).	1784	1900
13				Liczba stolic powiatów (miejskich i ziemskich) zlokalizowanych w zasięgu dostępności 60 minut do Gdańska transportem drogowym (szt).	11	12

14				Liczba pasażerów obsługiwanych w regionalnym transporcie kolejowym (bez kolejowego transportu metropolitalnego) (mln osób).	14,5	15
14	5	Liczba projektów z zakresu gospodarki odpadami (szt)			5	6
15		Liczba projektów z zakresu gospodarki wodnej (szt) w tym liczba projektów z zakresu zwiększenia retencyjności (szt)			11 3	12 3
16		Liczba wdrożonych w ramach programu projektów wsparcia zarządzania ochroną środowiska (szt)			6	Brak tego wskaźnika w dokumencie.
17		Liczba projektów z zakresu energetyki odnawialnej (szt)			36	45
18		Liczba projektów z zakresu poszanowania energii (szt)			13	15
19			Odpady komunalne trafiające do regionalnych zakładów zagospodarowania odpadów wspartych w ramach Programu (%).		11,5	14
20			Stworzone możliwości retencyjne w wyniku realizacji projektów (tys. m ³).		30 000	Brak tego wskaźnika w dokumencie.
21			Liczba osób zabezpieczonych przed powodzią wyniku realizacji projektów (osoby).		400 000	44 000
22			Potencjalna moc zainstalowana w elektrowniach i		17	Zmieniono nazwę wskaźnika na:

			elektrociepłowniach opartych o odnawialne źródła energii (MW).			„Moc zainstalowana energii w oparciu o odnawialne źródła energii (MW)” 21,2
23			Potencjalna energia wytworzona w elektrowniach i elektrociepłowniach opartych o odnawialne źródła energii (MWh).		72 000	Brak wskaźnika w dokumencie
24			Powierzchnia terenów objętych monitoringiem zagrożenia powodziowego w wyniku realizacji projektów (km2).		6375	Brak wskaźnika w dokumencie.
			Ilość zaoszczędzonej energii w wyniku realizacji projektów termomodernizacyjnych (MWh/rok).		Brak tego wskaźnika w dokumencie.	45 000
25				Odsetek odpadów komunalnych poddawanych odzyskowi w zakładach zagospodarowania odpadów wspartych w ramach Programu (%).	25	30
26				Udział odnawialnych źródeł energii w ogólnej produkcji energii cieplnej/elektrycznej w regionie (%).	7,3/4,2	7,8/4,2
27	6	Liczba projektów dotyczących budowy i modernizacji obiektów turystycznych.			10	12
28		Liczba projektów dotyczących promocji turystycznej.			15	18

29		Liczba projektów dotyczących wsparcia obiektów dziedzictwa kulturowego (szt.).			10	12
30		Liczba projektów wspierających zrównoważony rozwój obszarów cennych przyrodniczo (szt.).			17	20
31			Liczba utworzonych/rozwiniętych produktów turystycznych (szt.).		9	10
32			Liczba osób korzystających z systemu informacji turystycznej w wyniku realizacji projektów (mln osób w ciągu roku).		2,6	3
33				Liczba osób odwiedzających muzea i inne obiekty dziedzictwa kulturowego (mln osób w ciągu roku).	2,1	2,3
34				Liczba turystów korzystających z bazy noclegowej poza sezonem - wrzesień-maj (tys. osób).	720	850
35	8	Liczba zrealizowanych projektów inwestycyjnych (szt.)			110	125
36		Z zakresu infrastruktury ochrony środowiska w tym dotyczących budowy/rozbudowy kanalizacji sanitarne.			32/27	35/27
37		Z zakresu turystyki.			45	50
38			Liczba osób przyłączonych do kanalizacji w wyniku realizacji projektów (tys.		70	70

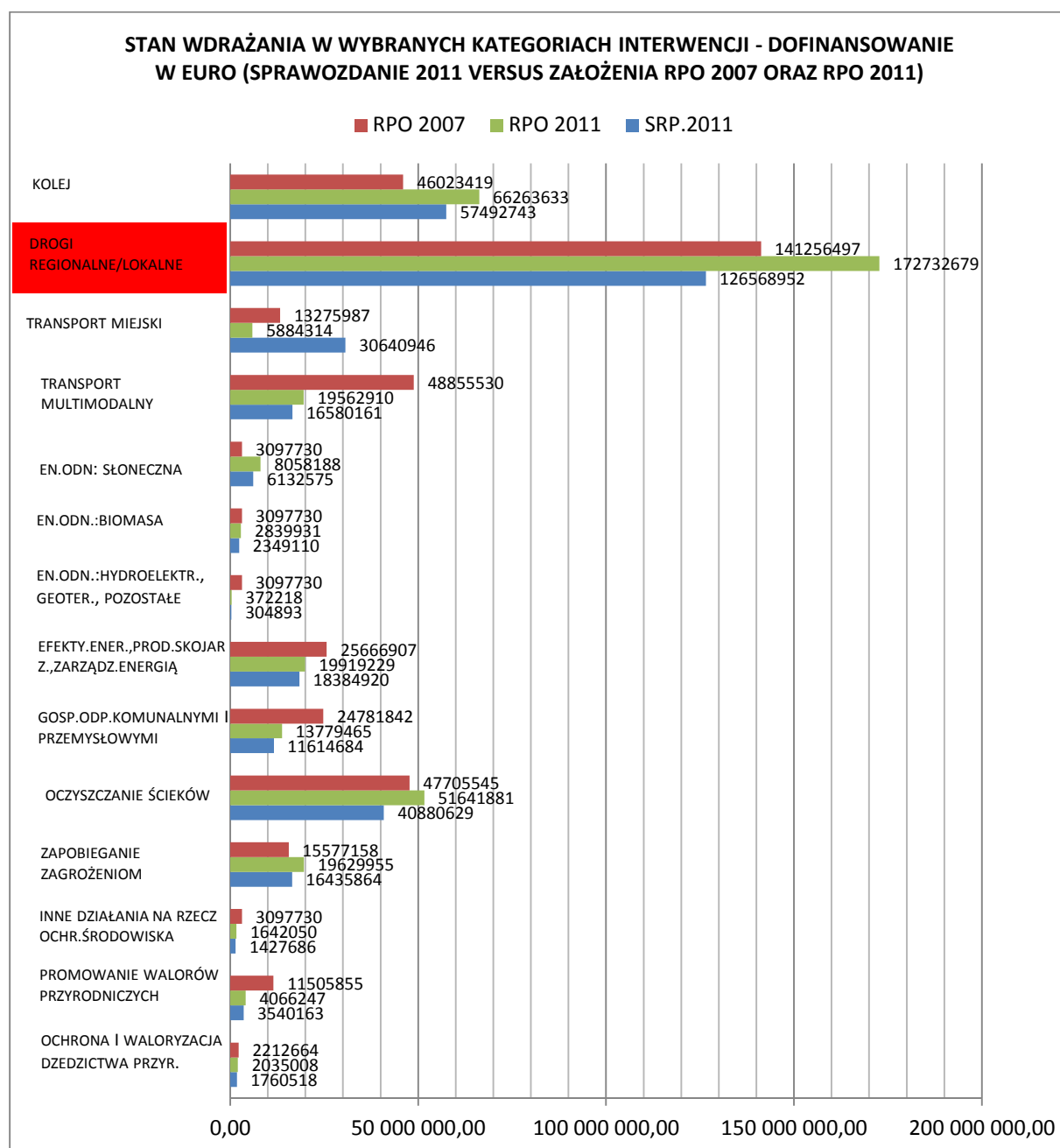
			osób).			
39			Liczba osób objętych selektywną zbiórką odpadów w wyniku realizacji projektów (tys. osób).		400	Nie określono tego wskaźnika w dokumencie.
40				Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich (%)	45	45
41				Liczba turystów na obszarach wiejskich (mln osób w ciągu roku)	2	2,5
42	9	Liczba projektów z zakresu infrastruktury edukacyjnej, sportowej i kulturalnej (szt.).			27	30
		Liczba projektów zrealizowanych w oparciu o lokalne partnerstwa (szt.).			200	100
43			Liczba uczniów korzystających z infrastruktury edukacyjnej wspartej w wyniku realizacji projektów (osoby).		4500	5 000
44				Liczba aktywnych organizacji pozarządowych na obszarach wiejskich na 1000 mieszkańców (szt.).	0,9	1

8. Stan wdrażania, ocena barier i rzeczywistej dostępności wsparcia dla obszarów: ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, transportu przyjaznego środowisku (kolejowy, miejski, rowerowy), efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii oraz działań wspierających zrównoważony rozwój

Całkowita wartość środków RPO WP wyniosła 1 292 463 495 euro, z tego ok. 20% zostało przeznaczonych na projekty kluczowe natomiast pozostała kwota przeznaczona jest na resztę działań. Stan realizacji działań w ramach osi priorytetowych na koniec roku 2011 przedstawiał się w zakresie

od niespełna 25% (wykorzystania alokacji) dla osi 2 „Społeczeństwo wiedzy” do ponad 77% dla osi 9 „Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie”. Średnie wykorzystanie środków dla całego programu osiągnęło niecałe 47%.(przypis) Rok 2012 okazał się bardzo ważny na rozdysponowywanie środków (konkursy, podpisywanie umów) gdyż według stanu na 30 września tego roku(przypis) rozdysponowano już 91% unijnego wsparcia w tym programie. Zarząd Województwa Pomorskiego wybrał do dofinansowania 1555 projektów, których średnie współfinansowanie UE wyniosło 63% (zakładano 72%).

Na wykresie poniżej przedstawiono dofinansowanie w podziale na wybrane kategorie interwencji – zakładane w RPO 2007, w zmienionym RPO 2011 oraz wynikające ze sprawozdania za 2011 rok. Największy udział stanowi dofinansowanie dróg ale należy zauważyć, że dwie następne pozycje to wydatki na kolej i oczyszczalnie ścieków.

Analiza wdrażania kategorii interwencji 51 – Promowanie bioróżnorodności i ochrony przyrody (w tym NATURA 2000).

Z opisów zawartych w dokumentach dotyczących RPO można by wnioskować, że substancja przyrodnicza województwa pomorskiego jest pod dobrą opieką oraz że myśli się o tych wartościach realizując programy rozwojowe.

We wprowadzeniu RPO możemy na przykład przeczytać „RPO WP stanowi największy w historii, skoordynowany, wieloletni i ustabilizowany finansowo program przedsięwzięć rozwojowych w województwie pomorskim. Jego celem strategicznym jest: *poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.*”

Postanowiono jednak nie inwestować bezpośrednio w ochronę przyrody przyjmując następujący wniosek z konsultacji: „Przedsięwzięcia w zakresie wspierania i zachowania walorów przyrodniczych winny pozostać ukierunkowane na zrównoważone wykorzystanie obszarów chronionych, a nie na działania o charakterze czysto ochronnym.”

Pocieszające są jednak zapisy co do uwzględniania praw przyrody podczas inwestycji. I tak dla inwestycji drogowych „uwzględniono możliwość realizacji bezpiecznych przejść dla zwierząt jako elementu infrastruktury towarzyszącej.” Natomiast przy realizacji inwestycji mających na celu regulację cieków wodnych należy „uwzględniać potrzeby ochrony przyrody, w tym różnorodności biologicznej, co wiąże się m.in. z koniecznością zachowania lub przywrócenia drożności biologicznej rzek.”

W RPO nie było osi priorytetowych i działań, którym przypisano kategorię nr 51. Ciekawostkę stanowi więc fakt umieszczenia tej kategorii w sprawozdaniu za rok 2011 (wg.: Sprawozdanie roczne z rok 2011 rok z wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013. Załącznik 7a). Opisując wpływ RPO na Strategię UE dla Morza Bałtyckiego w priorytecie „Region Morza Bałtyckiego jako obszar zrównoważony” dla obszaru priorytetowego „Zachowanie stref przyrodniczych oraz bioróżnorodności, uwzględniając łowiska morskie” przypisano dla kategorii 46 i 51 łącznie 55 projektów na kwotę prawie 78 mln euro. Kategoria 46 to „Oczyszczanie ścieków”, która pośrednio wpływa na poprawę warunków np. wodnych obszarów Natura 2000, ale nie realizuje w pełni kategorii 51.

Poniżej przedstawiono kody interwencji 51, 54,55 i 56 przypisane do działań, natomiast wyfłuszczoneym czcionką wymienione są tematy priorytetowe do których te kody należą.

Ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom

51 Promowanie bioróżnorodności i ochrony przyrody (w tym NATURA 2000) – brak działań w RPO WP poświęconych tym zagadnieniom.

54 Inne działania na rzecz ochrony środowiska i zapobiegania zagrożeniom – działanie 5.3 Zarządzanie informacją o środowisku (więcej patrz str. 17).

Turystyka

55 Promowanie walorów przyrodniczych – działania 6.1 Infrastruktura wzmacniająca potencjał turystyczny (więcej patrz str. 19) i 8.1.2 Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy (więcej patrz str. 20).

56 Ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego – działanie 6.4 Wspieranie i zachowanie walorów przyrodniczych.

Zmiany alokacji środków między rokiem 2007 a 2011 w euro.

nr kategorii	RPO 2007 EFRR	RPO 2011 EFRR	Zmiana
--------------	---------------	---------------	--------

54	3 097 730	1 642 050	-1 455 680
55	11 505 855	4 066 247	-7 439 608
56	2 212 664	2 035 008	- 177 656

Opis konkursu nr 6.4._1 „Wspieranie i zachowanie przyrodniczych walorów turystycznych” (konkurs dla kategorii 56 – Ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego, działanie 6.4 Wspieranie i zachowanie walorów przyrodniczych).

W ramach tego działania ogłoszono jeden konkurs, który był adresowany był do szerokiego grona beneficjentów – od JST, NGO i szkół wyższych przez parki narodowe i krajobrazowe oraz Lasy Państwowe a na kościołach i związkach wyznaniowych kończąc. Minimalny wkład własny wydatków kwalifikowanych wynosi 5% dla JST i ich podległych jednostek oraz 25% w przypadku projektów, w ramach których wystąpi pomoc publiczna. Maksymalny poziom dofinansowania stanowi 75%. Minimalna wartość projektu wynosi 200 000 PLN, brak jest natomiast ograniczeń co do maksymalnej wartości projektu. Warunki trudne do osiągnięcia dla NGO (refundacja, brak zaliczkowania, studia wykonalności).

Kwota środków przeznaczona na dofinansowanie projektów w ramach konkursu nr 6.4.1 wyniosła **7 113 693 PLN**. Było to działanie z najmniejszym budżetem w tej osi priorytetowej (4,4%).

Warto zauważyć, że doszło do ciekawego przeinaczenia tego działania w ogłoszeniu konkursowym które nazwano **6.4. Wspieranie i zachowanie przyrodniczych walorów turystycznych (Konkurs nr 6.4._1)**

Na ogłoszenie konkursowe z dnia 12 czerwca 2008 r. zgłoszono 7 projektów. Wszystkie otrzymały dofinansowanie w wysokości od 50 do 75%. Cztery projekty dotyczyły parków miejskich i łącznie na te projekty przekazano ponad 80%. Pozostała kwota, jedynie 20% przeznaczona została de facto na realizację celów tego działania. Były to projekty: „*Zrównoważone, edukacyjne i turystyczne udostępnienie obszarów cennych przyrodniczo na terenie pojezierza bytowskiego*”, „*Udostępnienie Obszarów Chronionego Krajobrazu: Doliny Raduni*” oraz „*Zuław Gdanskich*” dla turystyki kajakowej poprzez budowę infrastruktury turystycznej na rzece Raduni”; *Zagospodarowanie turystyczne rezerwatu archeologiczno-przyrodniczego Kregi Kamienne w Odrach*”

Brak konkursów dla wniosek stricte dotyczących ochrony gatunków i siedlisk, udrażniania korytarzy migracyjnych itp. Jak już wcześniej wspomniano jest podyktowane przyjęciem wniosku z konsultacji, aby nie finansować przyrodniczych działań „o charakterze czysto ochronnym”.

To podejście powinno zmienić w nowym okresie programowania, ponieważ za stosunkowo nieduże kwoty można prowadzić wiele cennych działań ochronnych, które także w województwie pomorskim są potrzebne. Rekomendowane tu byłoby stworzenie mechanizmu współfinansowania tych działań np. ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

9. Podsumowanie i rekomendacje do programowania na lata 2014-202

RPO 2007-2013 stanowi najważniejszy dokument rozwojowy dla WP. W opisie podkreślany jest fakt, iż dokument został stworzony w myśl zasady zrównoważonego rozwoju w swych założeniach RPO jest narzędziem w dążeniu do osiągnięcia przez WP wizji rozwoju regionu, jako regionu czystego środowiska, wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silnej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i wolnościowych. W dużej mierze za główny filar rozwoju województwa pomorskiego jest innowacyjność, gospodarka, przedsiębiorczość, aspekty rozwoju województwa w oparciu o zasoby przyrodnicze nie stanowią priorytetu rozwojowego. Mimo tego iż podkreśla się duże zróżnicowanie i

wyjątkowe bogactwo środowiska przyrodniczego oraz kulturowego jako czynnik konkurencyjności województwa pomorskiego, można powiedzieć, że ten czynnik nie jest traktowany jako pierwszoplanowy. W planowaniu kolejnego RPO WP, należy zdecydowanie położyć większy nacisk na wykorzystanie zasobów przyrodniczych (wraz z ich ochroną) jako zasób dzięki któremu możemy rozwijać się jako woj. wewnątrznie oraz konkurować. Dużą uwagę przywiązuje się do inwestycji ochrony środowiska: gospodarka odpadami, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków, alternatywne źródła energii. Minusem jest fakt, iż realizowane projekty nie uwzględniają komponentów „miękkich” edukacyjnych, np. przy inwestycji- budowa oczyszczalni ścieków realizowany powinien być program edukacyjny dla mieszkańców nt. procesu oczyszczania ścieków, ważności tego typu działań. Jeżeli projektom inwestycyjnym towarzyszyły tego typu działania, to w bardzo małym oddziaływaniu, nie wprost proporcjonalnym do realizowanego projektu inwestycyjnego – kwoty inwestycji. Program powinien być realizowanych nowoczesnymi i narzędziami edukacyjnymi. Należy uwzględnić tego typu działanie montaż działań (działanie inwestycyjne + działanie edukacyjne) w kolejnym RPO. Należy zwrócić uwagę w przyszłym programowaniu, aby projektom inwestycyjnym (ochrona środowiska) i nie tylko towarzyszyły bogate i obszerne działania animacyjne i edukacyjne, a nie tylko promocyjne. Brakuje opisu powiązań pomiędzy zjawiskiem ubóstwa, a świadomością ekologiczną mieszkańców i wykorzystaniem zasobów przyrodniczych województwa do poprawy sytuacji życiowej mieszkańców (tworzenie miejsc pracy przyjaznych przyrodzie, wykorzystujących zasoby przyrodnicze-zielone miejsca pracy). Nie opisane są zależności czy pomiędzy ubóstwem na terenach wiejskich, a zanieczyszczeniami i degradacją miejsc cennych przyrodniczo (nielegalny pozysk drewna, spalanie odpadów w paleniskach domowych, niszczenie siedlisk fauny i flory, kłusownictwo itp.). Na pozytywną ocenę zasługuje również fakt rzetelnego podejścia do przygotowywania OOS.

Rekomendacje:

- 1) Umożliwienie łączenia środków finansowych z różnych (funduszy rozwojowych) i programów operacyjnych w celu rozwiązania problemów zdefiniowanych jako problemy w obszarze zrównoważonego rozwoju (podejście horyzontalne- crossowe). Należy procentowo poszerzyć zasadę cross-financingu do 20%.
- 2) We wskaźnikach i prognozach wpływu RPO na rozwój WP, należy zaplanować większą ilość wskaźników rozwoju zrównoważonego.
- 3) Cenny zasób WP stanowią obszary leśne, zasoby wodne- jeziora, rzeki oraz obszary chronione. Stanowi to ważny potencjał rozwoju województwa. Należy zwiększyć ilość środków w kolejnym programowaniu na realizację projektów służących wykorzystaniu tego potencjału (w sposób zrównoważony) do rozwoju i konkurencyjności WP, np. w obszarze- turystyka, edukacja ekologiczna.
- 4) Zaplanować działania i poddziałania dedykowane tylko edukacji i animacja ekologicznej oraz edukacji przyrodniczej mieszkańców Pomorza. Np. kampanie edukacyjne, kampanie społeczne odpowiadające na szczegółowo zdefiniowane obszary tematyczne (np. ochrona alei przydrożnych, ochrona starych sadów, siedliska cenne przyrodniczo itp.)
- 5) Zaplanować działania i poddziałanie wzmacniające istniejące już centra edukacji ekologicznej lub wiodące w regionie lub subregionie ekologiczne organizacje pozarządowe poprzez wzmocnienie instytucjonalne oraz tworzenie sieci, forów CEE i organizacji ekologicznych, banków dobrych praktyk.
- 6) Należy zwiększyć alokację środków na rozwój infrastruktury rowerowej (turystycznej i komunikacyjnej, również w małych ośrodkach miejskich) oraz na projekty o charakterze animacyjnym i edukacyjnym w tym zakresie.
- 7) Rozwijać turystykę rzeczną. Wykorzystać potencjał turystyczny rzeki Wisły innych rzek Pomorza (np. Liwa, Wierzyca, Wda, Nogat, Radunia, Słupia, Brda). Należy planować działania i poddziałania służące rozwojowi małej żeglugi rzecznej oraz kajakarstwa rzecznej i jeziorowego.
- 8) Położyć większy nacisk na promocję aktywnego- zdrowego trybu życia Pomorzanie (również w małych ośrodkach miejskich oraz na wsiach) poprzez edukację i animację turystyczną dzieci, młodzieży rodzin, zwłaszcza turystykę aktywną- wspinaczka, turystyka rowerowa, biegi, narciarstwo biegowe, uprawianie aktywnych sportów z psami np. agility.

- 9) Należy promować dodatkowymi punktami w konkursach realizację zielonych standardów <http://www.zielonewydarzenia.pl/> przy realizacji projektów.
- 10) Należy zastosować dla całego RPO WP, zielonych zamówień publicznych <http://www.zielonezamowienia.gov.pl>. Koniecznością jest wprowadzenie standardu Zielone Wydarzeń do kolejnego programu.
- 11) Należy wprowadzić cele służące wdrażaniu animacji społecznej oraz partycypacyjnemu rozwojowi lokalnemu, który oparty będzie o model zarządzania przez lokalną społeczność (community-led local development; CLLD).
- 12) Realizować kampanie służące podnoszeniu świadomości mieszkańców Pomorza w zakresie ograniczenia powstawania odpadów u źródła oraz segregację odpadów. Kontynuować kampanię PORZĄDNE POMORZE.
- 13) Realizować cele służące zachowaniu i ratowaniu cennych zasobów tradycyjnej- regionalnej zabudowy należącej do osób prywatnych np. zabudowa mennonicka. Wzmocnić działania służące planowaniu ład i porządku przestrzennego, zarówno w dużych ośrodkach miejskich jak również na terenach wiejskich.
- 14) Planować działania służące zachowaniu i rewitalizacji cennych zasobów przyrodniczych jakimi są stare sady owocowe, parki przydworskie, parki wiejskie, cmentarze, małe zbiorniki wodne, kanały i ciekły wodne zlokalizowane w przestrzeni miejskiej, lub wiejskiej. Planować również działania edukacyjne związane z tymi zasobami.
- 15) Należy wzmacniać i promować budownictwo przyjazne środowisku np. budowa domów, małej infrastruktury turystycznej, z surowców przyjaznych środowiska- słoma, glina, włókna konopne.
- 16) Planować działania rozwijające ekoturystykę- turystyka przyjaznej przyrodzie- np. birdwatching, fotografia przyrodnicza, czy bioturystyce- wypoczynek w gospodarstwach ekologicznych- nie agroturystycznych).
- 17) Rozwijać i wzmacniać konsumpcję produktów pochodzących z rolnictwa ekologicznego zwłaszcza w dużych i średnich ośrodkach miejskich.
- 18) Uwzględnić obszary gmin popegeerowskich do rewitalizacji edukacyjnej- społecznej i zawodowej.